

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки та методики початкової освіти**

**Реалізація принципу дитиноцентризму
в освітньому процесі початкової школи**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу, 613 групи
Кушнір Віта Володимирівна

Керівник:

кандидат педагогічних наук,
доцент **Бигар Г.П.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри*

протокол № 4 від 12 листопада 2024 р

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

Кушнір В.В. Реалізація принципу дитиноцентризму в освітньому процесі початкової школи. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» зі спеціальності 013 Початкова освіта. Чернівецький нац. ун-т. імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2024. 89с.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню теоретичних аспектів реалізації принципу дитиноцентризму в освітньому процесі початкової школи. У дослідженні проаналізовано історію розвитку ідеї дитиноцентризму, його сутність, а також сучасні підходи до виховання і навчання дітей молодшого шкільного віку на основі цього принципу. Розкрито значення дитиноцентричного підходу в умовах Нової української школи, зокрема в аспекті формування особистісно орієнтованого навчання, індивідуалізації та диференціації навчального процесу. Робота містить аналіз психолого-педагогічних засад, що сприяють розвитку індивідуальних якостей, самостійності, творчого мислення та активного ставлення до навчання у дітей молодшого шкільного віку. Особлива увага приділяється впровадженню методик, що забезпечують суб'єкт-суб'єктну взаємодію між учителем і учнями.

Ключові слова: дитиноцентризм, початкова школа, Нова українська школа, індивідуалізація, особистісно орієнтоване навчання.

ABSTRACT

Kushnir V.V. Implementation of the principle of child-centrism in the educational process of primary school. – Manuscript. Qualification work for obtaining the master's certificate in the specialty 013 Primary education. Chernivtsi national Univ. named after Yuri Fedkovich. Chernivtsi, 2024. 89p.

The qualification work is devoted to the study of theoretical aspects of the implementation of the principle of child-centrism in the educational process of primary school. The study analyzed the history of the development of the idea of child-centrism, its essence, as well as modern approaches to the education and training of children of primary school age based on this principle. The importance of the child-centered approach in the conditions of the New Ukrainian School is revealed, in particular in the aspect of the formation of personally oriented education, individualization and differentiation of the educational process. The work contains an analysis of psychological and pedagogical principles that contribute to the development of individual qualities, independence, creative thinking and an active attitude to learning in children of primary school age.

Key words: child-centeredness, primary school, New Ukrainian school, individualization, person-oriented education.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ В.В. Кушнір

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	8
1.1. Генеза становлення та розвитку ідеї дитиноцентризму у науковій літературі	8
1.2. Сутність принципу дитиноцентризму в умовах Нової української школи ..	19
1.3. Психолого-педагогічні засади дитиноцентризму у вихованні дітей	30
молодшого шкільного віку	30
Висновки до першого розділу	37
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ	40
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	40
2.1. Організація в початковій школі особистісно-орієнтованого навчання	41
2.2 Використання в освітньому процесі технологій індивідуалізації та диференціації навчання	52
2.3. Забезпечення в освітньому процесі початкової школи суб'єкт-суб'єктної взаємодії	59
Висновки до другого розділу	66
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Актуальність реалізація принципу дитиноцентризму в освітньому процесі початкової школи обумовлена сучасними тенденціями розвитку освіти в Україні та світі. У контексті глобальних змін та викликів сучасності освіта стає ключовим фактором формування гармонійно розвиненої особистості, здатної адаптуватися до швидких змін, критично мислити та відповідально діяти.

З впровадженням Концепції Нової української школи акцент зроблено на переосмисленні традиційних підходів до навчання та виховання, де в центрі освітнього процесу стоїть дитина з її унікальними потребами, інтересами та можливостями. Принцип дитиноцентризму стає фундаментальним у побудові нової моделі освіти, орієнтованої на особистісний розвиток учня, формування його ключових компетентностей та життєвих навичок.

У сучасних умовах, коли інформаційні потоки стрімко зростають, а суспільство вимагає від особистості здатності до самостійного навчання та адаптації, важливість реалізації дитиноцентричного підходу в початковій школі набуває особливої актуальності. Початкова школа є тим базовим етапом освіти, на якому закладаються основи світогляду, формуються мотивація до навчання, ціннісні орієнтації та соціальні навички.

Реалізація принципу дитиноцентризму в освітньому процесі початкової школи сприяє створенню сприятливого освітнього середовища, де кожна дитина відчуває себе прийнятою, зрозумілою та цінною. Це дозволяє враховувати індивідуальні особливості учнів, їхні інтереси та здібності, що в свою чергу підвищує ефективність навчання, стимулює розвиток творчого потенціалу та сприяє формуванню позитивного ставлення до освіти.

Стан дослідження проблеми. Ідея дитиноцентризму була ключовою в багатьох педагогічних системах і наукових теоріях як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників різних епох. Значний внесок у розробку принципу

дитиноцентризму зробили такі мислителі, як Дж. Локк, Ж. Руссо, Й. Песталоцці, М. Монтесорі, К. Вентцель, Г. Ващенко, Я. Корчак, Дж. Дьюї, К. Роджерс, К. Ушинський, В. Сухомлинський та інші. Сучасні українські дослідники також активно досліджують та розвивають ідеї дитиноцентризму в межах вітчизняної педагогіки, що відображено у працях таких учених, як І. Кремень, І. Бех, М. Левківський, О. Вишневський, І. Зязюн, В. Лозова, О. Квас та інших.

Актуальність окресленої проблеми в умовах імплементації Нової української школи зумовили вибір теми дослідження *«Реалізація принципу дитиноцентризму в освітньому процесі початкової школи»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження співвідноситься з науково-дослідною роботою кафедри – *«Теоретико-методологічні засади педагогічної освіти та професійної підготовки фахівців у контексті євроінтеграційних процесів»*.

Мета дослідження: визначити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови реалізації принципу дитиноцентризму в освітньому процесі початкової школи.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати генезу становлення та розвитку ідеї дитиноцентризму у науковій літературі.
2. Розкрити сутність, значення та основні засади принципу дитиноцентризму в умовах Нової української школи.
3. Описати психолого-педагогічні засади дитиноцентризму у вихованні дітей молодшого шкільного віку.
4. Обґрунтувати педагогічні умови реалізації принципу дитиноцентризму в освітньому процесі початкової школи.

Об'єкт дослідження: реалізація принципу дитиноцентризму в освітньому процесі початкової школи.

Предмет дослідження: педагогічні умови реалізації принципу дитиноцентризму в освітньому процесі початкової школи.

Для розв'язання визначених завдань використовувались такі **методи дослідження:** *теоретичний аналіз наукової літератури* – для вивчення теоретичних основ дитиноцентризму, особистісно-орієнтованого підходу, індивідуалізації та диференціації навчання, а також психолого-педагогічних умов реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії; *порівняльний аналіз* – для зіставлення різних підходів до дитиноцентризму в сучасній вітчизняній та зарубіжній педагогіці, що дозволило виділити найбільш ефективні стратегії для початкової школи.; *систематизація та узагальнення* – для виділення основних умов і принципів реалізації дитиноцентризму.

Теоретичне значення результатів дослідження. Дослідження поглиблює розуміння сутності та особливостей дитиноцентричного підходу, його ролі в гуманізації освіти, адаптації змісту навчання до індивідуальних потреб учнів, та розвитку їхньої самостійності і творчих здібностей. На основі проведеного аналізу уточнено понятійний апарат, пов'язаний з дитиноцентризмом, особистісно-орієнтованим навчанням, індивідуалізацією та диференціацією освітнього процесу в контексті Нової української школи.

Практичне значення результатів дослідження. Практичне значення результатів дослідження полягає в можливості використання отриманих даних для вдосконалення освітнього процесу в початковій школі на основі принципу дитиноцентризму. Результати дослідження можуть бути впроваджені в практику педагогічної діяльності для організації навчального процесу, що максимально враховує індивідуальні особливості, потреби та інтереси кожного учня, сприяє розвитку самостійності, активної життєвої позиції та позитивного ставлення до навчання.

Апробація результатів дослідження. Участь у студентській науковій конференції Чернівецького національного університету (16-17 квітня 2024 року)

з темою доповіді «Реалізація принципу дитиноцентризму у виховному процесі початкової школи».

Публікації. За результати дослідження опубліковано тези на тему «Реалізація ідей дитиноцентризму у вихованні учнів молодшого шкільного віку» (Хмельницький, 13 трав. 2024 р.).

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

1.1. Генеза становлення та розвитку ідеї дитиноцентризму у науковій літературі

Ідея дитиноцентризму, що ставить дитину в центр навчально-виховного процесу, відіграє ключову роль у сучасній педагогічній теорії та практиці. Вона з'явилася у відповідь на необхідність адаптації навчання до індивідуальних потреб дитини, її інтересів, здібностей та особистісних особливостей. Ідея про дитину як центральну фігуру шкільного життя не нова: її активно досліджували як українські, так і зарубіжні науковці та педагоги. Тому не дивно, що принцип дитиноцентризму став однією з основних засад реформи початкової школи.

Історія дитиноцентризму має глибокі корені, які пов'язані з розвитком гуманістичних ідей у педагогіці. Ще з часів мислителів епохи Відродження і Просвітництва, таких як Жан-Жак Руссо та Джон Локк, увага до індивідуальності та природних схильностей дитини набувала все більшого значення [49, с. 95].

Подальший розвиток дитиноцентризму можна побачити у педагогічних підходах видатних реформаторів, зокрема Йоганна Песталоцці, Фрідріха Фребеля, а також у працях Марії Монтессорі та Василя Сухомлинського. Кожен із них прагнув побудувати освітню систему, в якій розвиток дитини відбувався природним чином, відповідно до її інтересів і можливостей [26, с. 51]. Дитиноцентризм став основою для розвитку методик навчання, орієнтованих на практичну діяльність, самостійність і свободу вибору. Його витоки можна побачити в працях античних філософів, таких як Демокрит, Платон, Аристотель. В основі зародження принципу дитиноцентризму лежать ідеї природовідповідності та врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів. Саме на це педагоги-класики і робили акцент у своїх вченнях.

Більш детальне трактування принципу дитиноцентризму належить чеському педагогу-гуманісту Яну Амосу Коменському, який обґрунтував його як принцип природовідповідності, наголошуючи, що виховання має здійснюватися відповідно до законів природи, оскільки людина є її невід'ємною частиною. Коменський вважав, що людина, як частина природи, підпорядковується її загальним законам, і тому виховання повинно відбуватися з урахуванням цих законів. Він першим усвідомив, що навчання та виховання мають бути гармонійно інтегрованими з природою [42, с. 101].

Таким чином, діти повинні навчатися в умовах, що враховують природні закони, і освітній процес має відбуватися за певними принципами, узгодженими з природними законами [2].

Однак Я. Коменський трактував принцип дитиноцентризму у вихованні дещо однобічно, оскільки, хоча дитина є частиною природи, її розвиток і виховання залежать не лише від природи, але й від сім'ї, школи, соціального середовища та суспільства в цілому.

Французький педагог Ж.-Ж. Руссо, своєю чергою, ідеалізував природу дитини, пропонуючи вже з дворічного віку ізолювати дитину від міського середовища, щоб уникнути його негативного впливу. Він вважав, що виховувати дитину необхідно в природному оточенні, готуючи її до майбутнього життя. Ж.-Ж. Руссо зазначав: «Природа хоче, щоб діти були дітьми, перш ніж стати дорослими. Якщо порушити цей порядок, ми отримаємо недозрілі плоди, які не будуть ані стиглими, ані смачними і швидко зіпсуються: з них вийдуть юні лікарі і старі діти» [41, с. 65]. Руссо був переконаний у наявності вищої абстрактної сили, яка є творцем усього живого. Він відстоював ідею природного розвитку дитини через вільне виховання, без авторитаризму та покарань. Таким чином, Руссо також трактував принцип природовідповідності однобічно, розглядаючи виховання дитини як процес, що має відбуватися лише на лоні природи, в умовах максимальної свободи.

Г. Сковорода висунув ідею «спорідненого» або природовідповідного виховання. Він підкреслював, що «природа є першопричиною всього», а виховання має бути спорідненим із природою, тобто відповідати їй. У його концепції спорідненої праці, де ключовим є відоме висловлювання «пізнай себе», акцентується на самопізнанні й самовдосконаленні людини через діяльність, яка відповідає її природним здібностям. Щоб досягти щастя, людина повинна розуміти свої природні нахили й на основі цього обрати той чи інший вид суспільно корисної діяльності [42, с. 102].

Сковорода зазначав, що природні здібності у дітей різні, але кожна дитина має можливість їх розвинути і, використовуючи розум, обрати відповідну професію, успішно реалізуючи себе в певній галузі. Суперечності між людьми, які займаються «спорідненою» і «неспорідненою» працею, на думку Сковороди, впливають на розвиток освіти і є важливими для вирішення сучасних проблем людства. Отже, якщо діяльність відповідає природним нахилам і покликанню людини, вона приносить не тільки матеріальну забезпеченість, а й внутрішню радість і задоволення. Бездіяльність, навпаки, породжує «тріск і бунт», привносить у душу «нечистих духів» [41, с. 80]. «Важливо лише пізнати себе, зрозуміти, для чого ти народжений. Краще бути справжнім котом, ніж левом із природою осла...» [41, с. 83]. Від того, наскільки вдало кожна людина обирає споріднену діяльність, яка відповідає її природним задаткам, здібностям і покликанню, залежить і доля суспільства, і процвітання держави.

Згідно з англійським філософом Дж. Локком, дитиноцентризм передусім виявляється у фокусі на якостях і схильностях, які закладені в дитині від народження. Розвивати дитину означає поглиблювати ті здібності, що дані їй природою. Виховання та навчання мають максимально узгоджуватися з індивідуальною природою кожної дитини [26, с. 121].

Джон Локк, зокрема, підкреслював, що «природні обдарування кожної людини повинні бути розвинені до максимально можливих меж» («Думки про

виховання»). Іншими словами, сутність дитиноцентризму в педагогічній теорії Локка полягає в тому, що вихователь повинен орієнтуватися на індивідуальні особливості дитини, з одного боку, та сприяти формуванню її унікальної особистості, з іншого [26, с. 124].

Швейцарський педагог Йоганн Песталоцці (1746-1866) зробив значний внесок у розуміння принципу дитиноцентризму у вихованні особистості. Він підкреслював, що моральні, інтелектуальні та фізичні сили людської природи, які він називав силами серця, розуму та руки, володіють здатністю до саморозвитку та активності. Завдання виховання, на його думку, полягає в тому, щоб підтримувати цей саморозвиток і направляти його в позитивному напрямку [26, с. 51].

Німецький педагог А. Дістервег (1790-1866) рекомендував враховувати психологічні особливості розвитку дітей, тобто навчати відповідно до їхніх природних потреб і індивідуальних особливостей. Його поради включали такі принципи: «Вчи якомога менше!», «Не вчи того, що учневі ще не потрібне і що йому згодом також не знадобиться». Він наголошував на необхідності навчати «не науковим, а елементарним способом», а також на тому, що «поганий учитель просто подає істину, а добрий навчає її знаходити» [49, с. 87].

Думки А. Дістервега щодо реалізації принципу дитиноцентризму наступні: «Адаптуйте навчальний матеріал до рівня розвитку учня; здійснюйте логічний поділ матеріалу на відносно завершені частини; забезпечуйте міжпредметні зв'язки»; «Поділяйте матеріал відповідно до рівня розвитку та законів розвитку дитини»; «Зосереджуйтеся переважно на вивченні основ»; «Часто повертайтеся до основних понять»; «Враховуйте природу предмета при виборі методів навчання» [41, с.112].

Таким чином, подібно до Й. Песталоцці, А. Дістервег вважав, що дитина від природи має індивідуальні задатки, які потребують стимуляції та розвитку:

«Природа – це сила. Вона єдина непереможна на Землі. Без віри в природу неможливе природовідповідне та успішне виховання» [15, с. 38].

Видатний український педагог К. Ушинський (1823-1871) у своїй фундаментальній праці «Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології» неодноразово наголошував на важливості врахування фізіологічних і психологічних особливостей розвитку дітей, а також становлення їхньої нервової системи. Він пояснював це, аналізуючи типові психічні явища. «Скільки дітей, що в дитинстві вважалися маленькими геніями і подавали блискучі надії, згодом стають людьми, не здатними до значних досягнень! Це явище настільки поширене, що багатьом воно добре знайоме. Однак лише деякі замислюються над його причинами. І причина полягає саме в тому, що нервова система таких дітей є надзвичайно складною, багатою та чутливою, і могла б слугувати джерелом великої людської діяльності, якби була підкорена свідомій волі. Однак проблема в тому, що ця багатогранність придушує волю дитини, роблячи її іграшкою випадкових примх, а необережний вихователь, замість підтримувати дитину в боротьбі з її нервовим організмом, ще більше стимулює його» [65, с.80]. Педагог підкреслював, що навчання має починатися у відповідному віці: «Якщо ви починаєте навчати дитину загально раніше, ніж вона готова до навчання, або викладати предмет, зміст якого ще не відповідає її віковим можливостям, то неминуче зіткнетеся з перешкодами, які лише час може подолати. І чим більше ви намагатиметеся подолати ці вікові обмеження, тим більшої шкоди завдасте учневі. Ви вимагаєте від нього неможливого, забуваючи, що будь-який органічний розвиток проходить у певний період часу. Наше завдання – не прискорювати або уповільнювати цей процес, а забезпечувати його здоровим душевним підґрунтям» [70, с. 91-92].

К.Д. Ушинський, обґрунтовуючи ідеї дитиноцентризму, не обмежувався лише питанням вікових особливостей дитини. Він висунув вимогу «відсутності надмірної напруги і надмірної легкості» у навчальному процесі. Педагог

пояснював це так: навчання не повинно бути занадто легким, але важливо полегшити дітям складний процес пізнання. Навчання має бути діяльним і інтенсивним, адже природний стан дитини – це активність і постійний розвиток [65, с. 91].

Отже, навчання має враховувати загальний розвиток дитини і поступово ускладнюватися. У добре організованій школі, яка відповідає природним потребам дитини, повинні поєднуватися серйозне навчання, посильна фізична праця та гра, оскільки всі вони мають задовольняти потребу дитини в активності. Природовідповідне навчання і виховання також передбачає використання міжпредметних зв'язків. Взаємозв'язок між навчальними предметами має відображати загальну цілісність та єдність світу.

У XX столітті дитиноцентризм набув нового значення, коли його ідеї почали широко застосовуватися у школах різних країн. Концепція дитиноцентризму привнесла у педагогіку принципи поваги до дитини, її особистості, а також ідею партнерської взаємодії між учнем та вчителем [70, с. 79].

Ідея дитиноцентризму як принципу природовідповідності у вихованні та навчанні учнів простежується в більшості праць видатного українського педагога В. Сухомлинського (1918-1970).

Василь Сухомлинський обґрунтовував, що принцип природовідповідності містить кілька основних компонентів. Першим з них є ретельне дослідження природних здібностей і схильностей дитини для їх подальшого розвитку. Він зазначав: «Знати дитину – це найважливіший момент, у якому поєднуються теорія та практика педагогіки, де зосереджені всі нитки педагогічного керівництва шкільним колективом» [11, с. 19].

Другою значущою складовою цього принципу є розуміння єдності дитини з природою. Василь Олександрович часто проводив уроки на природі, прагнучи,

щоб, перш ніж узяти книжку і прочитати перші слова, діти мали змогу прочитати сторінки «найчудовішої книги світу – книги природи» [11, с. 20].

Третьою складовою принципу природовідповідності, а відтак і розуміння дитиноцентризму, В. Сухомлинський вважав урахування природних і вікових особливостей дитини як важливий чинник у побудові освітнього процесу. «Природа – це потужний виховний чинник, що впливає на весь характер педагогічного процесу. Вона, як середовище, в якому дитина народжується, пізнає навколишній світ і себе, водночас полегшує і ускладнює виховну роботу, роблячи її багатшою і різноманітнішою» [11, с. 21].

В. Сухомлинський приділяв велику увагу природовідповідній праці. «Ми вбачали важливе виховне завдання в тому, щоб дітей оточував не лише світ природи, а й світ праці, творчості, будівництва. Краса людини найбільш яскраво проявляється в праці» [61, с. 161]. Важливо також «знайти таку працю, яка б розвивала інтелектуальні сили й здібності, вводила людину у світ творчості, що є одним із головних завдань розумового і трудового виховання. Досягти успіху в цьому можливо лише тоді, коли ці завдання вирішуються в єдності» [11, с. 21].

У творчості педагога дитинство, погляди дітей і їхнє сприйняття світу займають центральне місце. Протягом багатьох десятиліть ці гуманістичні ідеї залишаються основою підходів до виховання, активно впроваджуються в діяльність педагогів та батьків і знаходять своє продовження в Новій українській школі.

Підсумовуючи внесок видатних науковців у розвиток педагогічної концепції дитиноцентризму, можна сказати, що даний принцип повинен супроводжувати весь процес розвитку, навчання та виховання дитини – від її народження і до завершення шкільного навчання.

Ідея «йти за природою» дитини стала значущим кроком у розвитку педагогічних поглядів прогресивної частини педагогічної спільноти сьогодення.

У дослідженнях з питань дитинства, які набули розвитку в суспільних і гуманітарних науках у другій половині XX століття, особливо яскраво виділяються ідеї І. А. Зязюна, І. Д. Беха. Їх наукова спадщина відкрила нові можливості для глибокого теоретичного осмислення дитиноцентризму на засадах гуманізму та реалізації його ключових ідей у контексті розвитку української педагогіки [19, с. 237].

Принцип дитиноцентризму яскраво проявляється в дидактичній системі українського педагога О.Я. Захаренка. Однією з ключових ідей його концепції було збереження здоров'я дітей, встановлення взаємодії з ними на основі поваги до особистості, розвиток самостійності й унікальності, відмова від покарань, а також акцент на самопізнанні, самовихованні та самовизначенні. Основна мета виховання, за Олександром Захаренком, полягала в розвитку особистості дитини, а успіх виховної системи залежав від створення умов для цього розвитку, щоб діти могли реалізувати себе в суспільстві, зберігаючи власну індивідуальність [21, с. 64].

Ідеї дитиноцентризму також проходять через педагогічну спадщину Тимофія Лубенця. Його ключова ідея полягала в підготовці дитини до життя, а головний принцип його педагогічної системи – індивідуалізація навчального процесу. Як результат, формується особистість учня, здатна жити і діяти в суспільстві. Особливістю його підходу була практична спрямованість освіти. Лубенець наголошував, що навчання – це не лише підготовка до праці в суспільстві, а й інструмент для його розвитку. Він вважав, що школа повинна постійно розвиватися, інтегруючи досягнення науки та реагуючи на виклики життя. Учитель, за Лубенцем, має бути творцем «духу школи», створюючи атмосферу радості і прагнення до розвитку, без чого навчання стає неактуальним і втрачає сенс [16, с. 53].

Один із засновників філософії людиноцентризму як наукової теорії, що орієнтована на гуманістичну політику та державотворення, В. Г. Кремень

розглядає дитиноцентризм як гуманістичний підхід до виховання нової особистості [36; 37]. Більшість сучасних педагогів-дослідників також сприймають дитиноцентризм як один із аспектів гуманізації освітнього процесу, визначаючи його як соціально-педагогічну модель освіти, основна мета якої – створення сприятливих умов для розвитку природних здібностей та задатків дитини. Однак, попри інтерес до проблематики дитиноцентризму, його дослідження досі залишаються частковими та фрагментарними.

І.Д. Бех зазначає, що пошук шляхів інноваційної (гуманістичної) педагогіки має бути тісно пов'язаний із цінностями захисту та підтримки учнів, а також із забезпеченням їхніх прав, свобод і інтересів. Інноваційна педагогіка, як уже зазначалося, є особистісно орієнтованою. У такому підході особистість утверджується як суб'єкт, здатний на вільні та морально-відповідальні вчинки. Учений вважає, що історичний розвиток педагогіки слід розглядати крізь призму двох основних метаімперативів – соціоцентризму та людиноцентризму. Як світоглядна позиція, соціоцентризм підпорядковує всі форми людського буття інтересам суспільства, його нормам, цінностям і установкам. «Принцип людиноцентризму (стосовно освіти дитиноцентризму) нині об'єктивується як особистісно орієнтований педагогічний, зокрема виховний процес» [9, с. 33].

О. В. Квас провела глибоке дослідження розвитку ідей дитиноцентризму в педагогічній теорії та практиці другої половини XIX – першої половини XX століть. У результаті було проаналізовано генезу дитиноцентризму у вихованні, визначено теоретико-методологічні основи дитиноцентризму як специфічного педагогічного напрямку цього періоду, а також виділено та досліджено на логіко-гносеологічному рівні такі поняття, як «дитина», «дитинство», «дитиноцентризм», «педагогіка дитиноцентризму», «педоцентризм» [26, с. 23]. Робота висвітлює закономірності історичного розвитку цих понять та їх відображення у педагогічній науці й практиці, виявляє характерні риси ідей дитиноцентризму в навчально-виховному процесі української та зарубіжної

педагогіки другої половини XIX – першої половини XX століть. Крім того, дослідження визначає сучасні тенденції комплексного підходу до проблематики дитинства та їх відображення у педагогічній теорії та практиці XXI століття [26, с. 133].

Більшість сучасних дослідників та педагогів розглядають дитиноцентризм як складову гуманізації освітнього процесу, трактуючи його як соціально-педагогічну модель, яка спрямована на створення умов для розвитку природних здібностей дитини. Дитиноцентризм вважається одним із ключових факторів прогресу та якісного вдосконалення національної системи освіти.

Дитиноцентризм у сучасній освіті розглядається як один із ключових факторів розвитку та якісного оновлення національної освітньої системи. Його впровадження обумовлене тим, що сучасні умови суспільного розвитку на початку третього тисячоліття, з його новою філософією спілкування, новими можливостями та ризиками, вимагають від школи інноваційних підходів до формування активної, діяльної та успішної особистості. Це особистість, яка поєднує високий інтелектуальний рівень, розвинені фізичні та моральні якості, активну громадянську позицію та здатність до ефективної професійної діяльності [19, с. 237].

Таким чином дитиноцентричні ідеї в педагогічній творчості багатьох науковців різних епох пройшли еволюцію: від дослідження дитини як «малого дорослого» до формування в XIX столітті окремого напрямку в педагогіці. Дитиноцентризм увійшов в історію виховання як педагогічна течія або унікальний підхід до розвитку дитини [19, с. 240].

Цей підхід полягає в тому, щоб процес навчання і виховання був максимально наближеним до особливостей, здібностей та планів кожної дитини.

Більше того, дитиноцентризм є ключовою ідеєю змін у всій системі освіти, а не лише в загальній середній освіті. Принцип дитиноцентризму має стати основою для реформ і модернізації всіх складових національної освітньої

системи. Адже підхід, що розкриває унікальну сутність та особливості кожної дитини, дозволяє максимально наблизити процес навчання і виховання до її конкретних здібностей. Це, по суті, і є місія школи – допомогти дитині пізнати себе, розвиватися, спираючись на її природні схильності. Особистість, сформована таким чином, у дорослому віці матиме більше можливостей для успішної самореалізації, і, коли мільйони людей діятимуть у цьому напрямі, це сприятиме динамічному розвитку суспільства на принципах гуманізму і демократії. Зрештою, саме цей результат і стане показником успішності освітніх реформ [43, с. 33].

Особливістю педагогічного вивчення феномену дитиноцентризму є визначення його закономірностей у конкретних соціокультурних умовах, які проявляються в освітньому процесі. Це піднімає питання про їх спрямованість на особистісне зростання учня як спільну мету для вчителя та всієї системи освіти. Таким чином, успішний розвиток початкової освіти на основі дитиноцентризму, як центральної складової національної системи освіти, стане одним із ключових показників того, що наша освіта пододала кризу становлення і переходить до етапу активного реформування.

У підсумку, можна стверджувати, що ідея дитиноцентризму пройшла тривалий шлях еволюції у педагогічній думці, від зародження перших уявлень про особливості дитячої природи до формування цілісного педагогічного напрямку. Історія розвитку дитиноцентризму відображає поступовий перехід від трактування дитини як «малого дорослого» до розуміння її як особистості з унікальними природними здібностями, потребами та потенціалом. Видатні педагоги минулого, такі як Жан-Жак Руссо, Йоганн Песталоцці, Костянтин Ушинський та Василь Сухомлинський, зробили вагомий внесок у формування цієї ідеї, наголошуючи на важливості врахування індивідуальних особливостей дитини, її емоційних і фізичних потреб, а також необхідності створення умов для природного і гармонійного розвитку.

Від концепцій попередників до сучасної освітньої теорії дитиноцентризм набув нових значень і став основою багатьох педагогічних підходів, спрямованих на гуманізацію навчального процесу. Це дозволило переосмислити завдання виховання й навчання, орієнтуючись на розвиток унікальної особистості, що у сучасних умовах є ключовим завданням освіти.

1.2. Сутність принципу дитиноцентризму в умовах Нової української школи

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю відповідати вимогам сучасної освіти, опановувати новий рівень знань, умінь і навичок, а також формувати компетенції та цінності, передбачені державним стандартом початкової загальної освіти та концепцією Нової української школи [47, с. 21]. Однією з ключових умов розвитку якісної сучасної освіти є перебудова та оновлення змісту, форм, методів, засобів і принципів організації навчально-виховного процесу на основі дитиноцентризму. Для успішної реалізації цих вимог необхідно застосовувати індивідуальний підхід до кожної дитини, враховувати її особливості, інтереси та потреби, робити навчання легким, захопливим і пізнавальним, а також впроваджувати принцип дитиноцентризму та особистісно орієнтоване навчання.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій свідчить про значний інтерес вітчизняних і зарубіжних учених і педагогів до питання дитиноцентризму. Цією проблемою займалися такі науковці, як А. Бойко, І. Бех, А. Венцель, С. Гессен, О. Вишневський, А. Дістервег, І. Зязюн, Д. Дьюї, Я. Коменський, В. Кравець, В. Кремень, Я. Корчак, К. Роджерс, І. Песталоцці, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші. У своїх роботах вони досліджували теоретичні та методологічні основи впровадження дитиноцентризму в початковій школі, а також реалізацію гуманістичної парадигми виховання, що передбачає ставлення до дитини як до найвищої цінності.

Поняття дитиноцентризму в зарубіжній і вітчизняній педагогіці не є новим. Воно набуло наукового значення з появою педоцентризму – нового педагогічного напрямку (від грец. «país» – дитина і лат. «centrum» – центр), за яким організація та методи навчання визначаються безпосередніми, природними інтересами і потребами дітей [26, с. 152]. Основна увага цього напрямку була зосереджена на умовах фізіологічного, психічного та соціального розвитку дитини, на важливості гігієни для збереження здоров'я, можливостях дитини в процесі соціалізації, а також на колективній і профілактичній роботі в школі. Отже, дитиноцентризм – це забезпечення процесу виховання та навчання кожної дитини через розвиток її природних здібностей.

За українським педагогічним словником дитиноцентризм – це «системоутворювальна ідея сучасної освіти, яка передбачає створення оптимальних умов для розвитку і самоактуалізації кожного учня» [64, с.72].

Філософія дитиноцентризму є універсальною та невід'ємною основою аксіологічного знання, зокрема філософії освіти й педагогіки. Це підтверджує необхідність актуалізації цієї проблематики як у теоретичному, так і в практичному аспекті. Сучасна освітня парадигма аксіологічно спирається на філософію дитиноцентризму, яка ставить у центр педагогічної взаємодії особистість із її внутрішнім світом і потребами, вважаючи людину найвищою цінністю [15, с. 33]. Такий підхід формує основи особистісно орієнтованої освіти, яка стала провідною в освітній системі на межі XX і XXI століть. Вона характеризується спрямованістю на екзистенційні потреби людини, такі як самореалізація і саморозвиток, свобода вибору життєвого шляху, самостійність, відповідальність, творчість і самовизначення. Філософія дитиноцентризму є теоретичним підґрунтям принципу особистісно орієнтованої освіти, який поєднує необхідність глибокої індивідуалізації та її втілення через різноманітні форми диференціації. Цей принцип також вимагає великої уваги до особистих можливостей і цілей дитини, формуючи її життєву самодостатність.

У процесі дослідження ми виявили низку доречних визначень, що пояснюють поняття дитиноцентризму в сучасному контексті. Найбільш точним видається вислів В. Кременя: «Дитиноцентризм у освіті – це коли виховання і навчання кожної дитини здійснюється на основі розвитку її природних здібностей... важливо якомога більше наблизити навчання і виховання до сутності, індивідуальних здібностей і майбутньої життєвої траєкторії кожної дитини. Це явище я називаю дитиноцентризмом в освіті» [37, с.1-6].

Основна ідея дитиноцентризму полягає в тому, щоб навчання і виховання максимально відповідали здібностям і особливостям кожної дитини. Основні напрямки дитиноцентризму включають:

- свободу педагогічної творчості;
- активну участь дітей в освітньому процесі;
- орієнтацію на інтереси дітей та створення навчального середовища, яке перетворює навчання на яскраву частину їхнього життя;
- практичну спрямованість навчання;
- виховання «вільної, незалежної особистості», яка «надихається любов'ю і керується розумом»;
- забезпечення свободи і прав дитини в усіх аспектах її діяльності;
- врахування вікових та індивідуальних особливостей;
- створення морально-психологічного комфорту для дитини [23, с. 78].

Дитиноцентризм у сучасному розумінні можна трактувати як особистісно-орієнтовану модель взаємодії між дитиною та дорослим, що ґрунтується на емпатії та визнанні унікальності дитинства. Метою є створення умов для самореалізації та самоактуалізації дитини, гуманізації її реального буття, акцентування уваги на її цінностях та інтересах задля формування життєвої компетентності.

Для реалізації дитиноцентричних ідей у сучасній українській системі виховання важливо дотримуватись визначених підходів, які представлені у

вигляді моделі. Використовуючи цю модель, педагог зможе створити сприятливі умови для саморозвитку дитини, розкриття її індивідуальних творчих можливостей та самореалізації. Це має велике значення, адже сучасна освіта спрямована на дитину, яка прагне до знань і готова до самостійного пізнання. Модель передбачає такі підходи до її організації:

1. Індивідуальний підхід.

Цей підхід полягає в тому, що кожна дитина розглядається як унікальна особистість з власним темпом розвитку, здібностями та інтересами. В основі індивідуального підходу лежить необхідність адаптації навчальних методів до потреб кожного учня. Це означає, що вчителі враховують різні стилі навчання дітей (візуальний, аудіальний, кінестетичний), їхню емоційну чутливість, здатність до концентрації та рівень пізнавальної активності [8, с. 340].

Для реалізації цього підходу важливо використовувати різноманітні підходи до пояснення матеріалу та його закріплення, давати можливість дітям працювати в індивідуальному темпі, а також створювати індивідуальні освітні програми для тих, хто потребує особливої уваги або підтримки. Вчитель має спостерігати за кожною дитиною, оцінювати її успіхи та труднощі, щоб вчасно скоригувати методи навчання.

2. Розвиток особистості.

Цей підхід орієнтований на формування не лише інтелектуальних, а й соціальних, емоційних та моральних якостей дитини. Він передбачає розвиток самостійності, відповідальності, критичного мислення, здатності до самооцінки та самовираження. У рамках цього підходу важливо, щоб освітній процес сприяв не просто запам'ятовуванню фактів, а допомагав дітям розуміти їхнє місце в соціумі, усвідомлювати власні цінності, цілі та відповідальність за свої дії [15, с. 38].

Навчання має бути таким, щоб діти не просто виконували завдання, а вчилися приймати рішення, обґрунтовувати свою точку зору, співпрацювати з

іншими, брати на себе відповідальність за результати своїх дій. Розвиток особистості також передбачає увагу до емоційного стану дитини, підтримку її самоповаги та впевненості в собі.

3. Гуманістичний підхід.

Гуманістичний підхід у дитиноцентризмі полягає в тому, що дитина сприймається як найвища цінність, а її права, думки, почуття та інтереси мають бути захищені та поважатися. Це означає, що педагогічна діяльність будується на засадах поваги, доброзичливості, терпимості та розуміння до кожної дитини. Учитель не є авторитарним лідером, який просто передає знання та контролює процес, а виступає наставником і помічником, створюючи для дитини атмосферу психологічного комфорту та довіри [57].

Гуманістичний підхід також передбачає підтримку емоційної стабільності дітей, увагу до їхнього внутрішнього світу. Важливо, щоб учителі вміли розуміти переживання учнів, допомагати їм долати труднощі, підтримувати позитивне самосприйняття та розвивати почуття власної гідності. Цей підхід робить дитину активним учасником освітнього процесу, а не пасивним виконавцем завдань.

4. Активна участь дитини в навчанні.

Дитиноцентризм акцентує увагу на тому, що дитина не повинна бути лише пасивним отримувачем знань. Вона є активним учасником процесу навчання, і її участь полягає не тільки в слуханні й виконанні завдань, а й у виборі, обговоренні, аналізі та прийнятті рішень. Цей підхід ґрунтується на тому, що діти мають можливість висловлювати свої думки, ідеї, виявляти ініціативу в навчанні [62].

Активна участь дитини може проявлятися в різних формах: від вибору завдань до самостійного дослідження питань, що їх цікавлять. Важливо, щоб вчитель стимулював цікавість дитини, надавав їй можливість розвивати свої таланти та здібності, допомагав у постановці особистих цілей. Навчання стає для дитини процесом пізнання, в якому вона не боїться експериментувати,

помилятися й шукати нові шляхи вирішення проблем. Це також сприяє розвитку вміння співпрацювати в команді, ділитися ідеями та допомагати одноліткам [70, с. 79].

Таким чином, кожен із цих підходів формує цілісну картину дитиноцентрованого принципу, де головною метою є гармонійний розвиток дитини, враховуючи її індивідуальні особливості та потреби. Це забезпечує не лише ефективне засвоєння знань, але й формування всебічно розвиненої, морально стійкої та самодостатньої особистості.

Сьогодні в системі сучасної початкової освіти відбулося чимало змін і нововведень. Впровадження Концепції «Нової української школи» та ухвалення Закону України «Про освіту» передбачає оновлення змісту освіти, розвиток ключових компетентностей учнів, застосування компетентнісного підходу, орієнтацію на потреби кожного учня з урахуванням його індивідуальних особливостей, інтересів, здібностей, а також сприяння успішній самореалізації в житті та професійній діяльності. Освітні реформи спрямовані на розвиток таких якостей і вмінь, як патріотизм, новаторство, тайм-менеджмент та здатність до навчання впродовж життя [58, с. 10].

Дослідження Г. Коберник, Н. Бібік, М. Набок, В. Мисько, О. Русінової, Л. Ніколенко, В. Сидоренко, О. Савченко, М. Скрипник та інших присвячені розвитку дитиноцентризму як основного принципу побудови Нової української школи, в центрі якої стоїть дитина. Аналіз цих робіт показує, що реалізація гуманістичної парадигми визначає дитиноцентризм як домінуючий підхід, який є важливим для Нової української школи і має статус принципу [3, с. 13]. Згідно з цим принципом, дитина стає головною фігурою в усіх процесах, пов'язаних із її вихованням, навчанням та розвитком.

В освітньому процесі основний акцент робиться на потребах учня та впровадженні дитиноцентризму. Особистісно-орієнтована модель навчання, заснована на ідеях дитиноцентризму, забезпечує максимальне наближення

навчання і виховання до індивідуальних особливостей, здібностей і життєвих планів кожної дитини, створюючи морально-психологічний комфорт і відмовляючись від орієнтації на «середнього» учня [8, с. 340].

Сьогодні більшість науковців та педагогів вважають дитиноцентризм важливим компонентом гуманізації освітнього процесу, визначаючи його як соціально-педагогічну модель, основна мета якої – створення умов для розвитку природних здібностей і талантів дитини. У сучасній освіті дитиноцентризм розглядається як ключовий чинник, який може забезпечити якісні зміни та суттєве вдосконалення національної освітньої системи.

Дитиноцентризм передбачає максимально індивідуалізований підхід у навчанні та вихованні, орієнтований на особливості, здібності та життєві цілі кожної дитини. Для нової української школи дитиноцентричні ідеї особливо актуальні й включають [68, с. 123-131]:

- **Активну участь учнів** у навчанні з урахуванням їхніх інтересів і досвіду, створення середовища, що перетворює навчання на важливу й захопливу частину їхнього життя.
- **Орієнтацію на кожну дитину**, відмову від «усереднення» навчального процесу, з обов'язковим врахуванням інтересів кожного учня.
- **Забезпечення свободи та прав дітей** у всіх видах їхньої діяльності, врахування вікових і індивідуальних особливостей, створення морально-психологічно комфортних умов.
- **Практичну спрямованість навчання**, яка пов'язує розвиток дитини з її власним досвідом і підготовлює її до реального життя.
- **Виховання самостійної, незалежної особистості**, здатної до вільного самовираження.
- **Відсутність адміністративного тиску**, що сприяє свободі педагогічної творчості.

- **Розвиток шкільного самоврядування** для підтримки самостійності учнів, виховання в них гуманістичних і демократичних цінностей, важливих для сучасного суспільства.

Ці аспекти дитиноцентризму стають фундаментом для формування всебічно розвиненої, самостійної особистості у сучасній українській освіті.

Розвиток дитиноцентризму в сучасній освіті відбувається через наступні напрямки:

- свобода педагогічної творчості;
- активність учнів у навчальному процесі;
- орієнтація на інтереси учнів та створення середовища, яке перетворює навчання на захопливу частину життя;
- практична спрямованість навчання;
- врахування індивідуальних потреб кожної дитини;
- виховання вільної, незалежної особистості, що діє на основі любові та розуму;
- забезпечення прав і свобод дитини в усіх її проявах;
- урахування вікових і індивідуальних особливостей, створення психологічного комфорту [51, с. 283].

Нова українська школа трактує дитиноцентризм як максимально індивідуалізований підхід до навчання і виховання, який враховує сутність, здібності та життєві плани кожної дитини. Уважне ставлення до кожного учня має сприяти його усвідомленню власних сильних і слабких сторін, що позитивно вплине не лише на його навчання, але й на відносини в сім'ї та з друзями.

На перший план виходить психологічний комфорт учнів, їх підтримка з боку вчителів, а також розвиток потенціалу і здібностей кожної дитини.

Аналіз наукових джерел показав, що дитиноцентризм розглядається як різні концептуальні підходи: визнання дитини як найвищої цінності (Є. Антипін); фокус на індивідуальності та сутнісних особливостях кожної дитини (К. Каліна);

особистісно орієнтована модель виховання (О. Квас); особистісно орієнтована модель взаємодії між дитиною та дорослим (В. Мисько); максимальне наближення освітнього процесу до сутності, здібностей та життєвих планів дитини (Н. Бібік); орієнтація на унікальні особливості дитини та утвердження її як найвищої цінності з відповідальним ставленням до неї (С. Попиченко); спрямування кожного учня на самостійну діяльність (О. Вишневський); педагогічне спілкування на основі емоційно-духовного зв'язку (О. Федій) та інші.

На нашу думку, дитиноцентризм у сучасному розумінні можна трактувати як особистісно орієнтовану модель виховання, спрямовану на розширення можливостей життєвого шляху дитини та її саморозвитку. Вона ґрунтується на принципах гуманізації буття дитини, посиленій увазі до її цінностей та інтересів з метою формування основ життєвої компетентності.

У контексті досліджуваної проблеми ключовими пріоритетами, на яких базується освітній процес у Новій українській школі, є дитиноцентризм та визнання цінності дитинства.

Основні пріоритети освітнього процесу в початковій школі базуються на принципах дитиноцентризму та визнання цінності дитинства [45, с. 47].

1. Пріоритет «Дитиноцентризм» охоплює:

- ✓ Розвиток дитини з урахуванням її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, темпу навчання та індивідуальних освітніх траєкторій;
- ✓ Формування загальнолюдських цінностей, які забезпечують моральну основу особистості;
- ✓ Надання свободи вибору в освітньому шляху, що сприяє розвитку самостійності та відповідальності;
- ✓ Підтримку життєвого оптимізму, щоб сприяти емоційному благополуччю дитини;

- ✓ Розвиток самостійності, заохочення творчості та допитливості, щоб дитина могла максимально реалізувати свій потенціал.

2. Пріоритет «Визнання цінності дитинства» передбачає:

- ✓ Відповідність освітніх вимог віковим особливостям дітей;
- ✓ Визнання права дитини на навчання через активну діяльність, включаючи гру як важливий засіб розвитку;
- ✓ Врахування цінностей та інтересів дитини для формування основ її життєвої компетентності;
- ✓ Обмеження обсягу домашніх завдань, щоб залишити більше часу на фізичну активність, що є важливою умовою для гармонійного розвитку дітей.

Ці пріоритети визначають підхід до навчання, що ґрунтується на повазі до індивідуальних особливостей кожної дитини, а також підтримує її особистісне зростання та соціальну адаптацію.

Одним із важливих завдань модернізації освіти на основі дитиноцентричного підходу є оновлення уявлень про роль учня в освітньому процесі. Відповідно до дитиноцентричної концепції, учень – це рівноправний учасник освітнього процесу, добровільний і зацікавлений партнер, який бере відповідальність за результати своєї роботи. Виходячи з ідей дитиноцентризму, вважається, що суб'єкт-суб'єктний характер стосунків між учителем, учнем і батьками є ключем до збереження індивідуальності дитини, її унікальності, різноманітності здібностей, можливостей, інтересів та потреб.

Суб'єкт-суб'єктний характер взаємин між учителем, учнем і батьками передбачає симетричний тип стосунків, у якому всі учасники є рівноправними партнерами освітнього процесу. Це горизонтальні стосунки, що забезпечують рівноправну участь педагога, учня та батьків у спільній діяльності. Така рівноправність не означає однаковості думок, але дозволяє кожному суб'єкту мати власну позицію, право висловлювати, відстоювати та захищати її [66, с. 68].

За словами Л. Стахів, суб'єкт-суб'єктна взаємодія представляє найвищий рівень педагогічного спілкування, що базується на партнерських відносинах та рефлексивному управлінні [60, с. 279]. Отже, педагогіка партнерства є важливою умовою для реалізації принципу дитиноцентризму. В її основі лежить співпраця між учителем, учнем і батьками, заснована на довірі та взаємоповазі. Головна мета педагогіки співробітництва – подолати традиційні стереотипи мислення й перейти до нового якісного рівня взаємодії. Це досягається через спільну діяльність усіх учасників освітнього процесу, яка ґрунтується на взаєморозумінні та єдності інтересів, сприяючи особистісному розвитку учнів.

Ключова ідея дитиноцентризму полягає у врахуванні вікових та індивідуальних особливостей кожного учня, про що підкреслюється у «Державному стандарті початкової освіти» (2018). Зокрема, зазначено, що «метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» [18]. Отже, важливим завданням Нової української школи є наближення процесу навчання і виховання до індивідуальних особливостей, здібностей та можливостей дитини, а також її майбутнього життєвого шляху.

Дитиноцентризм розглядається як один із важливих факторів розвитку та якісного оновлення початкової освіти. З метою більш повного врахування вікових і індивідуальних психофізіологічних особливостей дітей було здійснено суттєву трансформацію шкільної структури, зокрема, впроваджено двоциклове навчання в початковій школі. Перший цикл – адаптаційно-ігровий – спрямований на підтримку адаптації учнів до шкільного життя та нового освітнього середовища. Другий цикл – основний – акцентує на розвитку самостійності й відповідальності в молодших школярів, готуючи їх до успішного навчання в середній школі [58, с. 13].

Особливий інтерес у нашому дослідженні викликає позиція О. Вишневецького, який зазначає, що філософія дитиноцентризму включає, по-перше, раннє виявлення природних здібностей, потреб і життєвих цілей дитини, її життєвої стратегії – тієї сфери, в якій вона може найповніше розкритися. По-друге, філософія дитиноцентризму передбачає створення умов, щоб дитина могла мобілізувати навколо цих потреб свою волю, здібності та ціннісні орієнтації [15, с. 38]. Таким чином, модернізація системи освіти на основі дитиноцентричної парадигми, за словами вченого, передбачає індивідуалізовану освіту, право дитини на вибір і орієнтацію на її особисту діяльність – пізнавати, усвідомлювати, творити, проявляти власну активність та ініціативу.

Отже, дитиноцентризм є основним принципом Нової української школи, який ставить в центр уваги молодшого школяра, його індивідуальність та потреби в педагогічній взаємодії, визнаючи дитину з її особистими потребами та внутрішнім світом як найвищу цінність. Згідно з дитиноцентричною концепцією, здійснюється повне врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини, її мотивів, інтересів, ціннісних орієнтацій, попереднього досвіду, можливостей, потенційних здібностей. Дитиноцентризм передбачає організацію освітньої діяльності з урахуванням індивідуального стилю, темпу, психофізіологічних особливостей та потреб, а також освітніх траєкторій дитини.

1.3. Психолого-педагогічні засади дитиноцентризму у вихованні дітей молодшого шкільного віку

У сучасній педагогіці дитиноцентризм займає особливе місце, адже саме цей підхід ставить дитину з її індивідуальними потребами, інтересами та здібностями в центр освітнього процесу. Особливо важливим є застосування дитиноцентричних засад у вихованні дітей молодшого шкільного віку, адже саме

в цей період відбувається активне формування особистості, становлення ціннісних орієнтирів, розвиток емоційної та соціальної сфер.

Кожен віковий період, як унікальний етап психічного розвитку, супроводжується численними змінами, які в сукупності формують особливості структури особистості дитини на цьому етапі [22, с. 71]. Це дозволяє розглядати соціально-педагогічні та психологічні особливості, властиві дітям різного віку. Молодший шкільний вік є чутливим періодом, у якому закладаються основи ставлення до навчання, навколишнього світу та до себе. Психолого-педагогічні засади дитиноцентризму передбачають врахування психологічних особливостей дитини, таких як вікова специфіка мислення, сприйняття, інтересів та потреб. Вони допомагають педагогам будувати освітній процес, у якому учень почувається прийнятим, зацікавленим та мотивованим до пізнання.

Саме у молодшому шкільному віці дитиноцентризм дозволяє забезпечити гармонійний і поступовий розвиток, закладаючи основи для подальшого особистісного становлення та самореалізації.

Основними психолого-педагогічними засадами дитиноцентризму стосовно молодшого шкільного віку [50, с. 123-145]:

1. Врахування індивідуальних особливостей дитини. Кожна дитина має унікальні індивідуальні риси, які проявляються у стилі мислення, інтересах, темпі розвитку та навчання.

Діти молодшого шкільного віку (6-10 років) мають низку індивідуально-вікових особливостей, що впливають на їхній розвиток та засвоєння навчального матеріалу. Основні з них включають:

1. Когнітивний розвиток.

- *Мислення.* У молодшому шкільному віці діти поступово переходять від конкретно-образного до конкретно-логічного мислення. Вони краще розуміють конкретні предмети та явища, але абстрактні поняття поки що сприймають із труднощами.

- *Увага.* Увага дітей цього віку має мимовільний характер: їм легше концентруватися на чомусь яскравому і цікавому, ніж на монотонних завданнях. Увага також має обмежену тривалість, тому молодшим школярам складно зосереджуватися на одному завданні тривалий час.
- *Пам'ять.* У цьому віці переважає механічна пам'ять, але завдяки навчанню розвивається здатність до логічного запам'ятовування. Діти запам'ятовують краще те, що їх емоційно залучає або має наочний вигляд.
- *Мова.* Молодші школярі активно розвивають словниковий запас і граматичні навички. Вони вчаться висловлювати свої думки, будувати зв'язні речення, але потребують підтримки в розвитку зв'язного мовлення.

2. Соціально-емоційний розвиток.

- *Самооцінка і мотивація.* У цьому віці самооцінка дітей ще нестабільна, тому вони схильні залежати від оцінок дорослих (учителів, батьків). Підтримка і позитивне підкріплення з боку дорослих мотивують дітей до навчання. Український психолог І. Бех у своїх дослідженнях зазначив, що в молодшому шкільному віці «суттєво підвищується загальна психологічна сприйнятливність до виховних впливів, що сприяє розширенню зони найближчого морального розвитку. Завдяки зверненню до власного внутрішнього світу зростає рівень його усвідомлення та ефективність регулюючої функції. У результаті відповідальні наміри починають відігравати дедалі важливішу роль у поведінці та діяльності школярів» [6, с. 678]. Молодші школярі починають співвідносити поведінку оточуючих із самооцінкою своїх власних дій, оцінюючи вчинки відповідно до засвоєних правил і використовуючи власні критерії у судженнях про інших людей.
- *Емоційний контроль.* Молодші школярі вчаться контролювати свої емоції, але емоційна нестабільність залишається характерною. Діти можуть легко збуджуватись або засмучуватись, і їм потрібна допомога дорослих у

розумінні та регулюванні емоцій. Діти молодшого шкільного віку ще вчаться розуміти та виражати свої емоції. Дитиноцентризм допомагає педагогам визнати значущість емоційного досвіду дитини та сприяти створенню середовища, де дитина почуватиметься прийнятою і захищеною. Педагог підтримує позитивне емоційне налаштування дитини, допомагає їй розвинути емоційну компетентність, що є важливою складовою життєвої компетентності.

- *Соціальні навички.* У дітей цього віку активно розвиваються навички співпраці та комунікації. Вони починають розуміти потребу в роботі в групах, спільному вирішенні завдань та дотриманні правил поведінки.

3. Моторний розвиток.

- *Дрібна моторика.* Розвиток дрібної моторики у цьому віці важливий для навчання письма та малювання. Багато дітей потребують тренувань для вдосконалення точності рухів і контролю над руками, що впливає на якість письма.
- *Груба моторика.* Діти цього віку зазвичай добре володіють основними руховими навичками (біг, стрибки), але продовжують вдосконалювати координацію та баланс. Фізична активність є необхідною для здорового розвитку та зниження рівня тривожності.

4. Моральний і етичний розвиток.

- *Почуття справедливості.* У молодшому шкільному віці у дітей формується відчуття справедливості та моральних норм. Вони стають більш чутливими до правил, справедливого ставлення і потребують чіткого розуміння, що правильно, а що ні.
- *Ідентифікація з групою.* Діти починають відчувати належність до класу, групи або спільноти. Вони прагнуть дружби та визнання однолітків, що впливає на їхню самооцінку та впевненість у собі.

5. Потреба в грі та творчій діяльності.

- У цьому віці гра залишається важливою діяльністю, що сприяє розвитку уяви, творчого мислення та соціальних навичок. Через гру діти вчаться висловлювати свої емоції, розвивати фантазію та краще пізнавати себе [35, с. 72].

Урахування цих індивідуально-вікових особливостей у навчальному процесі є важливим для створення ефективного освітнього середовища, що сприяє успішному розвитку і навчанню молодших школярів.

Психолого-педагогічні засади дитиноцентризму передбачають повагу до цих особливостей. Учитель, застосовуючи дитиноцентричний підхід, прагне створити сприятливі умови для розвитку дитини, підлаштовуючи методи і форми навчання під її індивідуальний стиль та природні здібності.

2. Розвиток самостійності і відповідальності. Психолого-педагогічний підхід у межах дитиноцентризму орієнтується на поступове формування самостійності та відповідальності у дитини. Самостійність у молодшому шкільному віці виявляється у здатності виконувати навчальні завдання, організовувати свою діяльність і керувати власною поведінкою [1, с. 13]. Важливим завданням педагога та батьків є створення умов, які стимулюють дитину до самостійних дій. Це досягається шляхом:

- ✓ *Надання вибору.* Коли дитині надається можливість обирати, наприклад, завдання, підхід до його виконання чи методи досягнення цілей, вона поступово привчається приймати рішення самостійно.
- ✓ *Поступового зменшення контролю.* Дорослі мають надавати дитині більше свободи у виконанні завдань, поступово зменшуючи контроль. Це допомагає дитині відчути відповідальність за результати своєї діяльності.
- ✓ *Стимулювання ініціативності.* Педагог і батьки мають заохочувати прояви ініціативи та підтримувати самостійні спроби дитини вирішувати питання і проблеми.

Розвиток відповідальності у дітей молодшого шкільного віку пов'язаний з усвідомленням того, що вони несуть відповідальність за свої дії, їх наслідки та за доручені їм завдання. Виховати це почуття допомагає:

- *Чітке роз'яснення очікувань і обов'язків.* Діти краще розуміють, чого від них чекають, якщо дорослі формулюють вимоги зрозуміло і доступно.
- *Похвала за виконання обов'язків.* Підтримка з боку вчителя та батьків за відповідальну поведінку допомагає закріпити позитивну мотивацію та прагнення виконувати свої обов'язки.
- *Залучення до колективної діяльності.* Робота в команді або парах вчить дитину відповідати не лише за власні дії, але й за результат спільної роботи. Це розвиває соціальну відповідальність та сприяє усвідомленню значущості власного внеску в колективну діяльність.

Розвиток самостійності та відповідальності сприяє формуванню у дитини почуття власної гідності, впевненості у собі, здатності вирішувати проблеми та ефективно взаємодіяти з оточенням. Це допомагає дітям краще підготуватися до подальшого навчання, а також до вирішення складних життєвих ситуацій, що сприяє їх успішній соціалізації та особистісному зростанню.

3. Організація освітнього середовища з орієнтацією на потреби дитини. Дитиноцентризм передбачає створення навчального середовища, в якому дитина відчуває себе комфортно, вільно та вмотивовано до навчання. Освітній процес організовується так, щоб він був цікавим, різнобічним і враховував не лише пізнавальні, але й емоційні та соціальні потреби дитини [13, с. 33]. Це середовище стимулює її допитливість, сприяє активному пізнанню навколишнього світу, залученню до колективної діяльності, розвиває навички взаємодії та співпраці.

4. Формування цінностей і розвиток творчого мислення. Виховання на засадах дитиноцентризму спрямоване на формування в дітей ціннісних орієнтирів, таких як повага до інших, відповідальність, чесність та емпатія.

Паралельно розвивається і творчий потенціал дитини. Педагог, підтримуючи творчі прояви учнів, залучає їх до участі в проектах, дослідженнях та креативних завданнях, які дають можливість реалізувати свій потенціал та розвинути нестандартне мислення.

Особливості дітей молодшого шкільного віку вже давно визнані педагогами та психологами як стійкі та характерні, проте під впливом соціальних змін та змісту освітнього процесу деякі з них зазнали змін або набули нових форм прояву. Автор теорії особистісно-орієнтованого виховання, професор І. Бех, досліджуючи психологічні закономірності розвитку особистості у молодшому шкільному віці, підкреслював, що цей вік як стадія психічного розвитку суб'єкта нині стає більш чітко визначеним, якщо порівнювати з попереднім дошкільним та наступним підлітковим етапами [6, с. 671]. Вчений пов'язує це із значним прискоренням процесу розвитку особистості, яке є особливою характеристикою сучасної соціальної ситуації як ключового фактора розвитку.

Таким чином, психолого-педагогічні засади дитиноцентризму у вихованні молодших школярів є ключовими для розвитку особистості дитини. Вони сприяють всебічному розвитку учнів, враховуючи їхні індивідуальні особливості, цінності та потреби. Це дозволяє забезпечити гармонійний розвиток дитини, що є основною метою дитиноцентричної педагогіки.

Відомий сучасний науковець-дидакт О. Савченко акцентує на необхідності організації навчального процесу відповідно до природного розвитку дитини, зокрема з урахуванням її сензитивних особливостей. Дослідник підкреслює, що принцип дитиноцентризму в навчанні означає узгодження дизайну, режиму, змісту, методів навчання та виховання з природою дитини, а також орієнтацію педагогів на підвищену чутливість дітей певного віку до певних видів діяльності та впливів. Реалізація цього принципу передбачає створення в навчальному закладі відповідного етнокультурного середовища з активним залученням фольклору, народних традицій і звичаїв, а також тісну взаємодію з родиною для

збагачення знань та емоційного зв'язку дитини з рідним краєм, пробудження інтересу до національної культури, шанобливого ставлення до старшого покоління [56, с. 4].

У своїй праці «Вік дитини» Е. Кей підкреслює, що головна мета початкової освіти полягає не лише в передачі знань, а в забезпеченні гармонійного розвитку дитини, орієнтуючись на її задатки та життєвий досвід. Вона сформулювала основний принцип нового виховання: «Виходячи з дитини» [12, с. 49].

І. Онищенко підкреслює, що сучасна початкова освіта будується на основі філософії дитиноцентризму, яка ставить учня з його унікальними потребами та внутрішнім світом у центр педагогічної взаємодії, визнаючи дитину найвищою цінністю людського існування. Авторка зазначає, що реалізація дитиноцентризму як основоположного принципу Нової української школи передбачає збереження дитячої субкультури, а також адаптацію змісту навчання, виховання та розвитку з урахуванням вікових і природних характеристик та потенційних здібностей кожної дитини, враховуючи її індивідуальні особливості [51, с. 286-287].

Авторка підкреслює, що згідно з дитиноцентричною концепцією, молодший школяр є рівноправним учасником освітнього процесу, добровільним і зацікавленим партнером, який несе відповідальність за його результати. Спираючись на принципи дитиноцентричного підходу, суб'єкт-суб'єктні стосунки між учителем, учнем і батьками забезпечують збереження індивідуальності дитини, її унікальності, а також різноманітності в її здібностях, можливостях, інтересах та потребах.

Висновки до першого розділу

У першому розділі розглянуто історію та еволюцію ідеї дитиноцентризму. Історичний аналіз засвідчив, що дитиноцентризм має глибоке коріння в

педагогічних традиціях і сформувався як відповідь на необхідність врахування потреб і можливостей дитини в освітньому процесі. Провідні педагоги й філософи, починаючи з античних часів, наголошували на важливості орієнтації виховання на природу дитини. Згодом, із розвитком наукової педагогіки, дитиноцентризм набув цілісного значення, зокрема, у поглядах на виховання як на процес, що будується з урахуванням особистісних рис, здібностей і вікових особливостей кожної дитини.

Другий параграф розкриває сутність, значення та основні принципи дитиноцентризму. Визначено, що дитиноцентризм є не лише методологічним принципом, а й комплексною освітньою філософією, що покликана утверджувати цінність дитинства, право дитини на розвиток у власному темпі й відповідно до особистих потреб. Серед основних принципів дитиноцентризму виокремлено орієнтацію на індивідуальні особливості, забезпечення свободи вибору, розвиток самостійності й відповідальності, а також створення емоційно сприятливого навчального середовища. Дитиноцентризм ставить дитину в центр освітньої взаємодії, сприяючи формуванню в неї життєво необхідних компетентностей.

У третьому параграфі висвітлено психолого-педагогічні засади дитиноцентризму в роботі з молодшими школярами. Доведено, що цей підхід вимагає врахування вікових і психологічних особливостей дітей, що забезпечує гармонійний розвиток їхньої особистості. Психолого-педагогічний аспект дитиноцентризму полягає в тому, що вчитель має створювати умови для розкриття внутрішнього потенціалу дитини, розвитку її емоційної сфери, а також самостійності й активної взаємодії в навчальному процесі. Завдяки дитиноцентричному підходу молодший школяр отримує можливість для особистісного зростання, самопізнання та соціалізації.

Отже, розглянуті в розділі теоретичні засади дитиноцентризму підтверджують, що цей підхід є основою для формування гуманістичного

освітнього середовища. Відповідно до принципів дитиноцентризму, початкова школа покликана не лише навчати, а й виховувати особистість, що цінує власну унікальність, здатна приймати відповідальні рішення та активно розвивати свої здібності.

РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

В розділі розглядається педагогічні умови, необхідні для ефективного впровадження дитиноцентричних підходів у навчання молодших школярів. Принцип дитиноцентризму, спрямований на розвиток індивідуальних можливостей і потреб кожної дитини, потребує цілеспрямованого створення педагогічних умов, які дозволяють розкрити потенціал учнів, забезпечують комфортну навчальну атмосферу та стимулюють інтерес до знань.

Однією із умов є особистісно-орієнтоване навчання, яке фокусується на потребах, інтересах і здібностях кожного учня. Такий підхід дозволяє вчителю враховувати індивідуальні риси школярів, забезпечувати їм підтримку в навчанні, формувати позитивне ставлення до процесу пізнання та сприяти самовираженню кожної дитини.

Іншою важливою педагогічною умовою є індивідуалізація та диференціація навчання. Індивідуалізація передбачає врахування темпу, стилю та рівня розвитку учнів, що забезпечує адаптацію навчальних завдань під потреби дитини. Диференціація, у свою чергу, допомагає надавати навчальний матеріал відповідно до рівня підготовки учнів, що дозволяє їм навчатися за оптимальною траєкторією розвитку, уникати перевантаження або недостатнього залучення у навчальний процес.

Встановлення суб'єкт-суб'єктних зв'язків між учителем та учнями також є важливою умовою реалізації дитиноцентризму. Такий підхід передбачає рівноправне партнерство у навчанні, де вчитель виступає не лише як наставник, а й як партнер, який поважає індивідуальність кожної дитини та допомагає їй самостійно приймати рішення, формувати особисту відповідальність і відчувати цінність своєї думки.

2.1. Організація в початковій школі особистісно-орієнтованого навчання

Організація особистісно-орієнтованого навчання в початковій школі з урахуванням принципу дитиноцентризму є важливою умовою, яка дозволяє максимально врахувати індивідуальні особливості, потреби та інтереси кожної дитини. Особистісно-орієнтоване навчання ставить дитину в центр педагогічної взаємодії, що створює передумови для формування стійкого інтересу до навчання, розвитку її творчих здібностей та соціальної адаптації.

У початковій школі діти перебувають у критичний період формування основних особистісних рис, і саме в цей час важливо, щоб навчальний процес був спрямований на розвиток їхніх потенційних можливостей. Принцип дитиноцентризму дозволяє створювати атмосферу, в якій учень відчуває себе комфортно, а його унікальність поважають і враховують у навчальному процесі [13, с. 33]. Це передбачає відмову від шаблонного підходу, що орієнтований на «середнього учня», і заміну його моделлю навчання, де кожен учень має можливість розвиватися у власному темпі.

Особистісно-орієнтоване навчання у рамках дитиноцентризму також дозволяє школярам брати активну участь у процесі навчання, самостійно приймати рішення та робити вибір. Це сприяє вихованню відповідальності та самостійності, що є важливими якостями для подальшого особистісного розвитку. Учитель у такій системі виконує роль наставника і партнера, який допомагає дитині пізнати свої сильні та слабкі сторони, розвиває її впевненість у власних силах [71, с. 43].

Крім того, особистісно-орієнтоване навчання з реалізацією дитиноцентризму сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання, оскільки діти відчувають себе важливими учасниками процесу. Вони розуміють, що їхня думка має значення, що створює емоційний комфорт і підвищує мотивацію до пізнання. Завдяки цьому школярі отримують не тільки знання, але

й формують життєві компетентності, які будуть корисні для їхнього подальшого розвитку та самореалізації.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасної освітньої системи в Україні є гуманізація навчально-виховного процесу, яка передбачає реалізацію особистісно-орієнтованого підходу до формування і розвитку особистості учня. Усвідомлення педагогом унікальності кожної дитини, її можливостей, а також розуміння потреб і інтересів визначає не тільки цілі та завдання початкової освіти, але насамперед характер взаємодії між учнем і вчителем [56, с. 3]. Тому особистісно-орієнтоване навчання молодших школярів стає важливим інструментом для досягнення поставлених освітніх завдань.

Розробляючи концепцію особистісно-орієнтованої освіти, науковці вважають, що основна функція цього підходу полягає в сприянні розвитку кожного учасника освітнього процесу, підкреслюючи важливість права учня на самовизначення і самореалізацію. Л. Козак наголошує: «Особистісно-зорієнтоване навчання – це навчання, де в центрі перебуває особистість дитини, її унікальність і незалежність», таким чином визначаючи ключові риси цього підходу [29, с. 20].

У педагогічній науці питання впровадження особистісної освіти та застосування відповідного підходу в навчально-виховний процес на різних рівнях шкільної і вищої освіти досліджені досить ґрунтовно. Особливості особистісно-орієнтованого підходу в порівнянні з іншими освітніми підходами (традиційним, індивідуальним тощо) вивчалися такими науковцями, як Є. Степанов, С. Якиманська та інші. Основні положення особистісного підходу до навчання та виховання висвітлені в наукових працях І. Беха, Є. Бондаревської, та інших. Суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників навчально-виховного процесу в початковій школі обґрунтовували Н. Бібік, О. Пехота, О. Савченко та інші дослідники.

Втім, організація особистісно-орієнтованого навчання молодших школярів у контексті впровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти вимагає додаткової уваги та глибшого аналізу. Цей стандарт, розроблений з урахуванням пізнавальних можливостей і потреб учнів початкових класів, визначає зміст освіти, що спирається на загальнолюдські цінності та принципи науковості, полікультурності, світськості, системності, інтегративності, єдності навчання та виховання, базованих на гуманізмі, демократії, громадянській свідомості та взаємоповазі між націями та народами, з акцентом на інтересах особистості, родини, суспільства та держави [18]. Документ також акцентує на особистісно-зорієнтованому та компетентнісному підходах, реалізація яких дозволяє чітко визначити результативні аспекти засвоєння змісту початкової освіти.

Особистісно-орієнтований підхід в освіті інтерпретується неоднозначно, іноді з різних перспектив. Його розглядають як етико-гуманістичний принцип і ціннісну орієнтацію (Г. Сиротенко, С. Гончаренко), або як методологічний інструмент, який має базуватися на синтезі психологічних і педагогічних закономірностей розвитку та функціонування особистості (О. Пехота). В. Серіков трактує цей підхід як побудову педагогічного процесу, орієнтованого на розвиток і саморозвиток особистості учня [3]. І. Богомолова вважає, що суть особистісно-орієнтованого підходу полягає в системі принципів, які визначають концептуальні основи педагогічної діяльності, де особистість учня та педагога є найвищими цінностями [29].

Варто зазначити, що на сьогодні немає єдиного узгодженого визначення поняття «особистісно-орієнтоване навчання». К. Каліна розглядає його як «етико-гуманістичний феномен, що утворює ідеї поваги до особистості учня, партнерства, співробітництва, діалогу, індивідуалізації навчання» [24, с. 105]. Корифей української педагогічної науки О. Савченко визначає особистісно-орієнтоване навчання як організацію освітнього процесу, засновану на глибокій

повазі до особистості дитини та врахуванні її індивідуальних особливостей розвитку. Науковиця підкреслює, що такий підхід передбачає ставлення до учня як до свідомого й відповідального учасника навчально-виховної взаємодії, сприяючи формуванню цілісної особистості, яка усвідомлює свою гідність і поважає інших людей [56, с.4].

I. Якиманська трактує особистісно-орієнтоване навчання як таке, де в центрі уваги перебуває особистість дитини та її самоцінність. За цього підходу суб'єктний досвід учня спочатку розкривається, а потім гармонізується зі змістом освіти [71]. Погляди О. Виговської та С. Рудаківської узгоджуються з цим трактуванням: вони визначають особистісно-орієнтоване навчання як таке, де центральне місце посідають як особистість дитини, так і особистість учителя, особливо їх взаємозв'язок між собою.

Основною умовою для успішної організації особистісно-орієнтованого навчання в сучасній початковій школі є розвиток пізнавальної та творчої активності молодших школярів, яка виступає рушійною силою та основним джерелом розвитку педагогічного процесу. Саме ця активність сприяє свідомому й інтенсивному навчанню, зосередженому на продуктивній діяльності учнів, а не на передачі знань з боку вчителя, що акцентує увагу на активній ролі школярів у навчальному процесі.

Замість традиційних форм і методів навчання, які здебільшого передбачають передачу готових знань учням (наприклад, фронтальні форми, змагання, вербальне пояснення, демонстрація, репродуктивні вправи, привчання, переконання, заохочення та покарання), доцільно створювати умови, в яких діти зможуть пізнавати навколишній світ через власний досвід. Це можна реалізувати шляхом пошуку, експериментування, перевірки власних припущень і гіпотез. Таким чином, нові знання з'являтимуться в учнів як відповіді на їхні власні запитання, що не лише сприятиме розвитку їхнього світогляду, але й допоможе сформувати наукове розуміння світу [25, с. 28].

Дослідження Р. Мойсеєнко є корисними для розуміння організації особистісно-орієнтованого навчання в початковій школі. Науковець виділяє основні умови, такі як індивідуалізація – від варіативності педагогічно обґрунтованого подання навчального матеріалу до оцінювання його засвоєння; надання знанням особистісної значущості, щоб вони стали інструментом для розуміння і перетворення реальності; усвідомлення знань як частини загальнолюдської та особистої культури сучасної людини; і нарешті, інтеграція змісту освіти для формування цілісного бачення світу [43, с.61].

Виходячи з цих умов, навчально-виховний процес у школі повинен будуватися на основі розуміння, що вчитель не стільки формує особистість, скільки створює умови для розкриття внутрішнього світу дитини. Учитель має працювати разом із учнем, допомагаючи розмірковувати над різними питаннями, дослухатися до його побажань і бачити в ньому найвищу цінність. Важливо утримуватись від оцінювання особистості учня, щоб дати йому можливість самостійно досліджувати навколишній світ. Це особливо актуально для молодших школярів, чуттєва сфера яких ще надзвичайно вразлива. Тому важливо ознайомлюватися та впроваджувати гуманістичні освітні технології в навчально-виховний процес початкової школи.

Психологія особистісно-орієнтованого навчання визначає кілька ключових умов для його успішного функціонування: психологічна саморегуляція вчителя, позитивна установка на діяльність, оптимізація мислення, пам'яті та уваги, а також емоційність процесу навчання. Впроваджуючи ці елементи, вчитель може розвивати в учнів пізнавальний інтерес, який об'єднує інтелектуальні, вольові та емоційні компоненти. Основна ознака такого інтересу – це активність учня. Тому самостійність та ініціативність у здобутті знань стають характерними проявами пізнавального інтересу, який не лише глибоко впливає на всі психічні процеси, але й змінює загальну спрямованість активності особистості [52, с. 188].

Аналіз теоретико-методологічних досліджень українських і зарубіжних учених (І. Бех, Г. Балл, В. Кульневич, В. Кирилов, О. Пехота, О. Ляшко, С. Подмазін, І. Якиманська, В. Серіков та ін.) дозволив визначити основні принципи особистісно орієнтованого навчання молодших школярів. Вони включають такі ключові положення:

- **Цінність індивідуальності:** В основі особистісно орієнтованого навчання лежать принципи поваги до індивідуальності, унікальності та самобутності учня.
- **Підтримка розвитку:** Навчання має стимулювати розвиток і саморозвиток особистості учня.
- **Поєднання соціального і суб'єктивного досвіду:** Особистісно орієнтоване навчання органічно поєднує засвоєння нормативного соціального досвіду з індивідуально значущою діяльністю, в якій учень формує і розвиває свою особистість.
- **Рівноцінність навчання і учіння:** Проектування навчального процесу базується на визнанні двох рівнозначних компонентів – навчання і учіння, що є особистісно значущим для учня і стимулює його розвиток. Вектор навчання спрямовується від суб'єктного досвіду учня до системи педагогічних впливів.
- **Можливість самореалізації:** Особистісно орієнтоване навчання дає учневі можливість самореалізуватися в навчально-пізнавальній та інших видах діяльності. Навчання здійснюється на основі принципу варіативності, що охоплює різноманітність змісту, методів і форм, які обираються педагогом спільно з учнями.
- **Врахування суб'єктивного досвіду:** У процесі навчання передбачена спеціальна робота з виявлення та збагачення суб'єктивного досвіду кожного учня, що сприяє його подальшій соціалізації. У навчальному процесі відбувається «зустріч» суспільно-історичного досвіду з

суб'єктивним досвідом учня, що підтримує не тільки засвоєння нормативних знань, але й перетворення та розвиток особистого досвіду учня.

Особистісно орієнтований підхід об'єднує виховання та освіту в єдиний процес, спрямований на допомогу, підтримку, соціально-педагогічний захист, розвиток дитини та підготовку її до життєвої творчості [67, с. 125]. Основними завданнями цього підходу є:

- ✓ розвиток індивідуальних пізнавальних і творчих здібностей кожного учня;
- ✓ максимальне виявлення, стимулювання і використання індивідуального досвіду учня;
- ✓ допомога особистості у пізнанні себе, самовизначенні та самореалізації, замість формування наперед визначених здібностей;
- ✓ формування в особистості культури життєдіяльності, що дозволяє продуктивно організовувати своє повсякденне життя і чітко визначати життєві пріоритети.

Формування культури життєдіяльності особистості є найвищою метою особистісно орієнтованого навчання та застосовуваних технологій. Технологізація такого освітнього процесу включає спеціальне проєктування навчальних текстів, дидактичних матеріалів, методичних рекомендацій щодо їх використання, типів навчальних діалогів і форм контролю за особистісним розвитком учня під час навчально-пізнавальної діяльності.

Особистісно-орієнтоване навчання передусім ставить у центр шкільної освіти інтереси й потреби дитини, спрямовуючи процес на розвиток її природних потенціалів та забезпечення безпечних умов для цього розвитку. Сьогодні таке навчання сприймається як особлива педагогічна діяльність, що створює оптимальні умови для розвитку здібностей учнів, формування їхньої самостійності, здатності до самоосвіти та самореалізації.

Цей підхід орієнтований на розв'язання основних завдань гуманізації загальної середньої освіти: підвищення престижу шкільного навчання, формування у школярів бажання та здатності до самостійного навчання, пробудження інтересу до пізнання, здатності долати труднощі та формування фундаменту особистісної культури [69].

Головна мета особистісно-орієнтованого навчання полягає в наданні психолого-педагогічної підтримки для становлення індивідуальності учня, його життєвої самореалізації та самовизначення, а також у розкритті унікального суб'єктного досвіду кожного. На відміну від традиційного підходу, який наближає учня до заздалегідь визначених якостей, особистісно-орієнтоване навчання визнає унікальність особистого досвіду кожної дитини, набутий нею до школи в умовах родини та навколишнього середовища, в процесі пізнання й розуміння світу [71, с. 33].

Пріоритетом Нової української школи є створення навчального процесу, що приносить дитині радість пізнання, яке вважається основним чинником розвитку її особистості. Навчання будується на засадах особистісно-орієнтованого, комунікативного та діяльнісного підходів з акцентом на інтегровано-предметному навчанні, де в центрі – дитина як унікальна особистість [59].

Завдяки реформі Нової української школи процес навчання набув нового формату, спрямованого на формування особистості, здатної до критичного мислення, патріота з активною життєвою позицією та новатора, який прагне змінювати світ і навчатися протягом життя. Місія Нової української школи полягає у розкритті можливостей кожної дитини через партнерство між учителем, учнем і батьками, що дає змогу формувати такі ключові риси, як креативність, соціальна активність та самостійність [58, с. 13].

Впровадження особистісно-орієнтованого підходу в початковій школі сприяє формуванню навчального середовища, яке стимулює пізнавальний

інтерес, розвиває творчу особистість, її обдарування та здібності, що є основою для всебічного розвитку та майбутньої самореалізації учнів.

Отже, засоби, які сприяють реалізації особистісно-орієнтованого навчання в початковій школі, включають:

1. Застосування різноманітних форм і методів організації навчальної діяльності, які допомагають учням розкрити свій особистий досвід.
2. Створення позитивної та зацікавленої атмосфери, де кожен учень відчуває себе важливим учасником класної діяльності.
3. Заохочення учнів до самовираження та використання різних підходів у виконанні завдань, без страху перед можливими помилками чи неправильною відповіддю.
4. Використання дидактичних матеріалів, які надають учням можливість обирати ті форми і зміст навчання, які найбільше відповідають їхнім інтересам і потребам.
5. Оцінювання не лише кінцевих результатів діяльності учня, але й процесу, через який вони досягаються.
6. Підтримка прагнень учнів знаходити власний підхід до роботи, аналізувати методи інших учнів і обирати найбільш раціональні способи виконання завдань.
7. Створення ситуацій спілкування на уроках, що сприяють ініціативності, самостійності та вибору методів роботи учнів, дозволяючи кожному природно самовиражатися [29, с. 113-115].

Академік О. Савченко визначає ключові риси особистісно-орієнтованого навчання як багатоваріантність методик і технологій, уміння організовувати навчання на різних рівнях складності одночасно, а також підтримку емоційного благополуччя та позитивного ставлення до світу. В умовах особистісно-орієнтованого уроку вчитель не просто проявляє чуйність до дітей, але й разом з ними активно бере участь у рівноправній діяльності з відбору навчального змісту,

що має бути засвоєним. Це робить знання особистісно значущими для учнів [56, с. 5].

Щоб учень міг виступати суб'єктом навчальної діяльності, він повинен володіти знанням її основних етапів. Технологія особистісно-орієнтованого уроку передбачає такі етапи:

1. **Орієнтація** – створення умов для зацікавленості учня у навчальному процесі.
2. **Визначення мети** – спільне формулювання цілей навчальної діяльності.
3. **Проектування** – розробка плану дій для досягнення поставленої мети.
4. **Організація виконання** – безпосереднє здійснення навчальної діяльності.
5. **Контрольно-оцінювальний етап** – аналіз і оцінювання результатів роботи.

О. Савченко підкреслює, що центральними постатями на уроці повинні бути учні – як окремі особистості, так і групи. Учитель, у такій системі, стає «невидимим диригентом», який вміло спрямовує навчальний процес, допомагаючи, корегуючи та підтримуючи кожного учасника [56, с. 6].

Готуючись до уроків за особистісно-орієнтованою технологією, педагог аналізує навчальний матеріал, визначає види діяльності учнів і підбирає завдання, з урахуванням індивідуальних можливостей школярів. Основне завдання вчителя – створити умови для того, щоб кожен учень зміг виявити себе як активного учасника навчального процесу.

В освітньому процесі, що базується на психологічній парадигмі організації навчально-виховної діяльності, основним завданням є розвиток особистості та її здібностей. Учіння, яке в системі особистісно-орієнтованого підходу розглядається як індивідуальна форма діяльності, виступає в цьому контексті залежним від організації нормативної діяльності, оскільки є її прямим відображенням.

На основі зазначених вище положень, а також у рамках концепції суб'єкт-суб'єктної взаємодії ключових учасників навчально-виховного процесу, яка є важливою передумовою впровадження особистісно орієнтованого навчання, можна виділити дві групи умов для його реалізації: психолого-педагогічні та методичні [48, с. 13].

Психолого-педагогічні умови ґрунтуються на психологічних засадах організації особистісно орієнтованого навчання. Вони передбачають цілеспрямовану підготовку вчителя до використання таких технологій, що сприяють розвитку рефлексії в учнів. У процесі переходу від самоактуалізації до самореалізації важливим завданням стає розвиток здатності учнів аналізувати власні дії, інтереси та досягнення.

Методичні умови спрямовані на гармонізацію освітніх потреб, цілей і прагнень учня та вчителя, виходячи з їх потенційних можливостей. Цей процес передбачає побудову методичної системи, яка підтримує особистісно орієнтоване навчання. Зокрема, така система має включати відповідне навчально-методичне забезпечення, запровадження змісту освіти, що орієнтований на комплекс загальнолюдських, національних, регіональних та індивідуальних цінностей. Це забезпечує для кожного учня значущість як самих знань, так і процесу навчання, що підсилює їхню мотивацію та зацікавленість.

Підтримка та стимулювання природного інтересу дитини до навчання як індивідуального виду діяльності, який в рамках особистісно орієнтованого підходу розглядається як унікальний спосіб самостійного інтелектуального розвитку, потребує від учителя глибокого й усебічного розуміння потреб дитини. Це включає врахування її соціальних і особистих запитів, природних схильностей, індивідуальних особливостей, творчого потенціалу, а також відповідного темпу і оптимального обсягу навчальної інформації [44, с. 33].

Організація особистісно-орієнтованого навчання в початковій школі, побудованого на принципі дитиноцентризму, відкриває значні можливості для

всебічного розвитку молодших школярів. Такий підхід не лише дозволяє враховувати індивідуальні особливості та потреби кожної дитини, а й створює умови для формування в учнів позитивної мотивації до навчання. Педагог, орієнтуючись на принцип дитиноцентризму, будує освітній процес як суб'єкт-суб'єктну взаємодію, в якій учень є активним учасником, здатним до самостійного вибору й відповідального прийняття рішень. Це не лише сприяє розвитку інтелектуальних і творчих здібностей дітей, а й допомагає їм усвідомити власну унікальність і потенціал, що, у свою чергу, формує базу для подальшої самореалізації і самоосвіти.

Таким чином, особистісно-орієнтоване навчання у поєднанні з принципом дитиноцентризму створює в початковій школі середовище, де кожна дитина отримує підтримку для свого індивідуального розвитку, розширюючи можливості для розкриття природних задатків і формування ціннісних орієнтирів, необхідних для успішного життя в сучасному суспільстві.

2.2 Використання в освітньому процесі технологій індивідуалізації та диференціації навчання

Використання технологій індивідуалізації та диференціації навчання в освітньому процесі є одним із ключових способів реалізації принципу дитиноцентризму в початковій школі. Ці технології дозволяють створити навчальне середовище, орієнтоване на індивідуальні потреби, інтереси, здібності та темп розвитку кожного учня, що відповідає суті дитиноцентризму.

Застосування цих технологій сприяє формуванню в учнів самостійності, відповідальності за власне навчання, а також забезпечує розвиток їхнього творчого та інтелектуального потенціалу. Через індивідуалізацію та диференціацію кожна дитина має можливість досягти успіху, що зміцнює її

впевненість у власних силах і позитивно впливає на загальне ставлення до навчання [58, с. 10].

У зв'язку з реформуванням освіти в нашій країні все більше постає питання про організацію навчального процесу, де в центрі уваги буде дитина з її індивідуальними особливостями, здібностями, інтересами та вподобаннями. На сучасному етапі освітнього розвитку ця проблема вирішується через впровадження диференційованого підходу до навчання. Саме тому диференціація в навчанні стала соціально та педагогічно необхідною.

З педагогічної точки зору, потреба в диференціації навчання обумовлена такими аспектами:

1. наявністю у більшості учнів сталих інтересів до певних видів діяльності;
2. використанням цих інтересів для досягнення освітніх, виховних та розвивальних цілей;
3. створенням оптимальних умов для розвитку талантів та здібностей обдарованих учнів;
4. зменшенням перевантаження учнів;
5. загальною орієнтацією учнів на навколишню дійсність [27, с. 71].

Диференціація в навчанні обумовлена необхідністю врахування індивідуальних особливостей кожного учня. Ефективна система навчання не лише враховує особистісні психологічні характеристики учнів, а й забезпечує таке психолого-педагогічне середовище, в якому вони можуть розвиватися. Таким чином, індивідуальні особливості, природні задатки та здібності учнів слугують основними психологічними орієнтирами в організації навчання, що визначають характер його освітніх і процесуальних компонентів та породжують певні протиріччя у навчально-виховному процесі. Серед них можна виділити такі:

- між процесом навчання та розвитком особистості учня;
- між освітнім та розвивальним складниками навчального процесу;

- між змістом засвоюваних знань і реальними інтелектуальними можливостями учнів, а також між обсягом знань, що пропонуються для засвоєння, та методами, які створюють оптимальні умови для їх освоєння;
- між колективними формами навчання і потребою учнів у індивідуалізованому засвоєнні знань;
- між методиками, що орієнтовані на інформаційно-пошуковий підхід, та підходами, які застосовують пояснювально-ілюстративні методи для засвоєння знань;
- між досягнутим рівнем інтелектуального розвитку учня та тим рівнем, що є необхідним для засвоєння нових навчальних матеріалів;
- між співвідношенням природничо-математичних та гуманітарних дисциплін і генетичними схильностями школярів [27, с. 81].

Диференціація навчання створює сприятливі умови для індивідуального підходу до кожного учня, сприяє його професійній орієнтації та усвідомленому вибору майбутнього життєвого шляху. Вона передбачає відкритість змісту освіти, варіативність навчального матеріалу, широке застосування різноманітних посібників, форм і методів навчання, а також систематичний контроль знань. Особлива увага приділяється врахуванню національної та регіональної специфіки у навчально-виховному процесі. Однак, диференціація навчання не є самостійною проблемою – вона тісно пов'язана зі станом суспільства і відображає його потреби, зокрема соціальні, економічні, духовні й технічні. Виникнення цієї потреби пов'язане з періодом ідеологічного розкріпачення суспільства, коли з'явилась можливість більш відкритого підходу до освітніх процесів.

Диференційоване навчання визначається як така організаційна система, у якій формування навчальних груп або класів відбувається за певною спільною ознакою, що дозволяє будувати навчальний процес на основі різних навчальних планів і програм. Такий підхід сприяє максимально ефективному врахуванню

індивідуальних особливостей учнів, забезпечуючи оптимальні результати як у їхньому розвитку, так і у формуванні необхідних якостей.

«Енциклопедія освіти» визначає, що пріоритетними завданнями диференціації є:

- Диференціація має забезпечувати умови для максимально ефективної реалізації індивідуалізованого навчання;
- Диференціація повинна ґрунтуватися на потребах розвитку особистості;
- Диференціація має сприяти виконанню основних завдань навчально-виховного процесу [20, с. 183-190].

Аналіз різних підходів до диференціації навчання дозволяє виділити її ключові характеристики:

1. Диференціація обов'язково враховує індивідуальні особливості учнів.
2. Індивідуалізація навчального процесу в межах класно-урочної системи досягається шляхом диференційованого підходу.
3. Основна мета диференціації – забезпечення оптимальних психолого-педагогічних умов для виявлення та розвитку здібностей і нахилів кожного учня.
4. Вона вимагає створення нової педагогічної технології навчання, яка б ефективно впроваджувала ідеї диференціації в роботу школи.
5. Методи навчання в умовах диференціації коригуються відповідно до індивідуально-типологічних особливостей учнів і змісту навчальних програм.
6. Диференційований підхід оптимізує та гуманізує навчальний процес, сприяє розвитку творчих здібностей учнів, стимулює їхню пізнавальну активність, базуючись на самостійній роботі, зворотному зв'язку, об'єктивному контролю та оцінці знань [69, с. 585].

З урахуванням цих особливостей диференціацію можна визначити як:

1. Принцип врахування індивідуально-типологічних особливостей учнів для розвитку їхніх схильностей і здібностей.

2. Педагогічну технологію, що реалізує принцип диференційованого навчання.

Таким чином, диференційоване навчання розглядається як вид організації навчального процесу, що спирається на принцип диференціації і технології диференційованого підходу. Воно передбачає створення різноманітних умов навчання для різних класів, груп і контингентів учнів, забезпечуючи індивідуальний підхід як головний фактор ефективності цього виду навчання.

Психолого-педагогічні умови педагогічної технології диференційованого навчання на уроці включають такі ключові аспекти:

1. **Учень як суб'єкт навчання** – учень є центральною фігурою у процесі навчання, з урахуванням його індивідуальних особливостей і потреб.
2. **Діагностика індивідуально-типологічних особливостей** – аналіз та групування учнів за індивідуально-типологічними критеріями для оптимізації процесу навчання.
3. **Диференціація змісту навчального матеріалу** – поділ навчального матеріалу на різні рівні складності та загальності, що дозволяє адаптувати навчання до можливостей кожного учня.
4. **Провідна роль самостійної роботи** – акцент на самостійну роботу, з варіюванням її типів та методів оцінювання, відповідно до індивідуальних особливостей учнів.
5. **Відповідність технології навчання особливостям учнів** – адаптація педагогічних технологій до специфічних потреб різних груп учнів.
6. **Стимулювання позитивної мотивації** – заохочення учнів до активної пізнавальної діяльності, формування позитивного ставлення до навчання [27, с. 80-112].

Ці умови спрямовані на забезпечення диференційованого підходу в навчальному процесі, що дозволяє максимально розкрити потенціал кожного учня.

Індивідуалізація, на думку науковців, передбачає процес всебічного дослідження індивідуальності як основи виховання і навчання. Вона спрямована на запобігання тому, щоб педагог ставив соціальні ідеали та цілі навчання вище за унікальні потреби кожного учня. У виховному процесі основною цінністю є не просто особистість, а індивідуальність – більш комплексне поняття, що поєднує в собі як спадкові, так і набуті риси людини. Індивідуальний підхід у навчанні полягає у поступовому переході від повного ігнорування особистісної позиції учня, орієнтованого лише на засвоєння знань, до визнання його здатності до самостійної організації пізнавальної діяльності, утвердження цінності індивідуальних особливостей та унікальності особистості загалом [27, с. 187].

Термін «індивідуалізація навчання» часто використовується з різними, іноді навіть нечіткими значеннями. Аналіз літератури показує, що точне розуміння цього поняття залежить від цілей і засобів, які застосовуються, коли говорять про індивідуалізацію. Підходи до цього поняття значно відрізняються між країнами, авторами, а також у повсякденній освітній практиці, де іноді поняття «індивідуалізація навчання» ототожнюють з індивідуальним навчанням, тобто самостійним виконанням завдань.

Індивідуалізація трактується як «організація навчального процесу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, що дає змогу створити оптимальні умови для реалізації потенційних можливостей кожного» [64, с. 90]. Вона реалізується в рамках колективної навчальної роботи за спільними завданнями й змістом навчання. Проте врахування особливостей кожного учня не є обов'язковою умовою; частіше акцент роблять на групах учнів із подібними характеристиками.

Також індивідуалізацію навчання розглядають як «систему навчально-дидактичних засобів, що відповідають цілям і пізнавальним можливостям класу, окремих учнів або груп». Це передбачає можливість організувати навчання кожного учня відповідно до його потенціалу та цілей навчання.

Індивідуалізація враховує особливості учнів у всіх формах і методах навчального процесу, незалежно від того, які саме особливості враховуються і наскільки детально це робиться.

Сучасні психолого-педагогічні дослідження вказують на те, що впровадження освітніх стандартів в освітній процес потребує створення умов для розробки та реалізації індивідуальних освітніх траєкторій [49]. У зв'язку з цим індивідуалізація навчання постає як одне з пріоритетних завдань у галузі освіти.

На думку Г. Коберник, мета «педагогіки свободи» полягає в наданні допомоги дітям у побудові їхнього автономного внутрішнього світу. Предметом цієї педагогічної галузі є засоби, що сприяють людині в її саморозвитку – самовизначенні та самореалізації [27, с.112]. Г. Коберник визначає «індивідуалізацію в освіті» як систему засобів, що допомагає підростаючій особистості усвідомити свою унікальність: свої слабкі та сильні сторони [28]. Отже, виділяючи індивідуалізацію, автор визначає особливий педагогічний процес, який передбачає «педагогічну допомогу та підтримку дитині в її індивідуальному розвитку і в пізнанні своєї власної індивідуальності».

Індивідуальний підхід, який ґрунтується на глибокому розумінні педагогом особливостей та духовного світу кожного учня, сприяє розвитку пізнавальних здібностей усіх дітей, з урахуванням їхніх інтересів, схильностей та різного ставлення до навчання й окремих предметів. Індивідуалізація потребує створення умов, які дозволяють учню бути ініціатором власної навчальної активності та будувати свій індивідуальний освітній шлях у рамках загального освітнього процесу [69].

Отже, психолого-педагогічні передумови індивідуалізації та диференціації навчання в сучасній Новій українській школі дозволяють глибше осмислити спадкоємність поглядів педагогів-гуманістів та ідеї дитиноцентризму, яка ставить у центр особистісні цінності освіти. Основною метою тут є визнання самоцінності кожної особистості.

2.3. Забезпечення в освітньому процесі початкової школи суб'єкт-суб'єктної взаємодії

Забезпечення в освітньому процесі початкової школи суб'єкт-суб'єктної взаємодії як умови реалізації принципу дитиноцентризму» є одним з ключових аспектів сучасного підходу до навчання та виховання в Новій українській школі – організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії між учасниками освітнього процесу. Відповідно до принципу дитиноцентризму, саме учень стає центральною фігурою, а взаємодія між педагогом і дитиною розглядається як партнерська, орієнтована на особистість кожного учня [45]. Це передбачає розвиток і підтримку індивідуальних здібностей, особистих інтересів та потреб дитини.

У цьому параграфі розкриваються важливі аспекти суб'єкт-суб'єктної взаємодії, такі як діалогічний характер спілкування між учнем і вчителем, взаємна повага та емоційний комфорт. Саме ці фактори створюють атмосферу довіри, що стимулює дітей до активної участі в навчальному процесі. Така взаємодія не тільки сприяє формуванню відповідального ставлення учнів до навчання, а й підтримує в них бажання до самопізнання, самоосвіти й саморозвитку [48, с. 10].

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія також вимагає від педагога високого рівня професійної підготовки, оскільки вчитель стає не тільки джерелом знань, а й наставником, який супроводжує дитину на її освітньому шляху. Це взаємодія, в якій учень та вчитель є рівноправними партнерами, що співпрацюють для досягнення спільних освітніх цілей.

У «Енциклопедії освіти» термін «суб'єкт-суб'єктні відносини» описується як «міжособистісна педагогічна взаємодія, що задовольняє базову потребу дитини в інтеграції до соціального середовища та культури суспільства, заснована на рівноправному партнерстві з учителем і характеризує готовність учасників виховання до взаєморозуміння та взаємоповаги в процесі спілкування та діяльності» [20, с.883]. Підкреслюється, що «суб'єкт-суб'єктний підхід у

стосунках між учителем і учнем забезпечує збереження індивідуальності дитини, її унікальності, багатовимірності здібностей, можливостей, інтересів та потреб» [20, с.884].

Основи суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому процесі ґрунтуються на гуманістичній системі виховання та навчання підростаючого покоління, що зосереджується на розвитку внутрішнього світу учня, організації діалогічного спілкування, а також на наданні психолого-педагогічної підтримки для особистісного й творчого зростання. Гуманно-особистісний підхід спрямований на розкриття та розвиток гармонійної особистості, формування індивідуальних і творчих якостей, здібностей, талантів дитини з урахуванням її вікових та індивідуальних особливостей, а також на розкриття морально-духовного потенціалу, усвідомлення унікальності кожної особистості. Він передбачає забезпечення рівноправних стосунків як з учнями, так і з їхніми батьками, а також створення комфортних умов для вільного розвитку творчого потенціалу дітей.

Дитиноцентрована педагогіка орієнтована на унікальну та цілісну особистість, яка прагне до повного розкриття власного потенціалу, готова до сприйняття нового соціального досвіду та здатна свідомо й відповідально обирати в різноманітних життєвих обставинах. Відповідно до цих засад, освітній процес спрямований на розвиток позитивних якостей дитини, стимулювання її творчих здібностей, реалізацію внутрішнього потенціалу, а також на формування особистості, що відповідає її природним нахилам і талантам [43, с. 60].

Дитиноцентрований підхід до реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії в початковій школі спрямований на забезпечення індивідуально-рівноправних відносин між учителем та учнем, з урахуванням особистісного досвіду обох сторін. Цей підхід базується на використанні методів співпраці та співтворчості. Важливою умовою такої взаємодії є поступове зменшення допомоги педагога, з переходом від активної підтримки учнів у вирішенні навчально-пізнавальних завдань (як-от дослідницькі проекти) до підвищення їхньої самостійності й

розвитку навичок саморегуляції, що зрештою формує партнерські відносини. Така зміна у формі співробітництва, що передбачає нові позиції педагога й учня, дозволяє учневі самостійно обирати власний шлях саморозвитку, сприяючи самозміні суб'єкта навчання [51, с. 283].

І. Бех зазначає, що суб'єкт-суб'єктні відносини між учителем та учнями повинні будуватися на основі взаємної значущості. Це означає, що взаємодія педагога з учнем не базується на примусі, а ґрунтується на спільному інтересі та врахуванні позицій обох сторін. За такого підходу педагог передає свою індивідуальність, реалізуючи власну потребу бути особистістю, одночасно формуючи таку ж потребу в учня. У початковій школі це особливо важливо, адже тут відносини мають базуватися на прийнятті дитини такою, якою вона є, що є необхідною умовою створення здорової міжособистісної взаємодії в освітньому процесі.

І. Бех підкреслює, що зрозуміти дитину – це вміти побачити та відчуті її внутрішній світ, розпізнати її стан, якості, наміри, потреби й бажання [7, с. 72]. Для цього важливо володіти здатністю до психологічної проникливості, яка дозволяє педагогу «співпереживати» дитині, тобто розуміти її не через оцінку, а в співпереживанні, за термінологією К. Роджерса. Таке розуміння передбачає визнання права дитини бути собою, мати власну точку зору на події та ситуації.

Повне прийняття учня також означає віру в його можливості та визнання його унікальності. Основними принципами такого прийняття, за І. Бехом, є: надання дитині можливості залишатися собою, поважне ставлення до її думок і почуттів, прагнення зрозуміти її, надання психолого-педагогічної підтримки, готовність поділитися своїми цінностями, повага до позиції учня, віра в його сили та відкритість до нового досвіду [7, с. 90].

Ми поділяємо позицію А. Хоменко, яка вважає, що суб'єкт-суб'єктна взаємодія між учителем і учнем сприяє збереженню індивідуальності дитини, її унікальних рис, різнопланових здібностей, можливостей, інтересів та потреб. За

словами дослідниці, інтерактивна взаємодія є основною умовою особистісного розвитку всіх учасників освітнього процесу [66, с. 8].

Г. Шевчук відзначає, що під час організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з молодшими школярами вчитель відіграє підтримуючу роль: він пояснює, мотивує до діалогу, заохочує до самостійного вибору завдань, створює позитивні емоційні враження, співпереживає, надихає на успіх, організовує процеси самоперевірки, самоконтролю, самооцінки та залучає учнів до рефлексії [69, с. 61].

О. Тарасевич додає, що реалізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії молодших школярів базується на принципах взаєморозуміння і взаєморозвитку. Організація навчального процесу, за його словами, має враховувати вікові й індивідуальні особливості учнів, визначати їхню психолого-педагогічну готовність до навчання, створювати особистісно орієнтоване, розвивальне середовище та забезпечувати баланс між фронтальними, груповими та індивідуальними формами пізнавальної діяльності [62, с. 80].

С. Волошин підкреслює, що ця взаємодія будується на основі міжособистісних відносин, що характеризуються співпрацею, партнерством і рефлексивним управлінським підходом. Дослідниця показує, що становлення суб'єктності кожної підсистеми відбувається через чотири етапи: автономна позиція (незалежність від інших підсистем), об'єктна взаємодія, суб'єкт-об'єктна взаємодія, і, нарешті, суб'єкт-суб'єктна взаємодія [60, с. 279].

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія в початкових класах має ще одну важливу рису: вона сприяє не лише особистісному розвитку учнів, але й стимулює професійне й особистісне зростання самого педагога, підтримуючи його самовдосконалення і підвищення професійної майстерності. Як зауважує Н. Волкова, успішне педагогічне спілкування, що ґрунтується на взаємодії, залежить від низки вмінь учителя. Серед них: здатність швидко орієнтуватися в умовах, що змінюються, знаходити комунікативні засоби, які відповідають його

індивідуальності та індивідуальним особливостям учнів, а також забезпечувати постійний зворотний зв'язок у спілкуванні [3].

О. Коханова підкреслює, що у всіх сучасних дидактичних підходах особистість учня займає центральне місце, враховуються його мотиви, інтереси, потреби, бажання, наміри та стиль діяльності [39, с. 39]. Суб'єкт-суб'єктний підхід дозволяє спрямувати педагогічний процес на розвиток особистості учня, створюючи оптимальні умови для розкриття його здібностей та самовизначення.

На думку Л. Ніколенко, суб'єкт-суб'єктні взаємини переходять у суб'єктно-діяльнісний підхід, який здійснюється через послідовну індивідуалізацію педагогічного процесу: по-перше, шляхом врахування індивідуальної специфіки учня, його персоналізації; по-друге, через врахування особистісних особливостей самого педагога [48].

О. Вишневський підкреслює, що вчитель, який працює за моделлю суб'єкт-суб'єктної взаємодії, виконує низку ключових функцій. Серед них: отримання і обробка зворотного зв'язку щодо навчальних і виховних аспектів; безпосередній вплив на вихованця; представлення об'єкта діяльності у вигляді завдання; а також підтримка процесу діяльності учня через надання необхідної інформації [15, с. 38].

Для ефективної діалогічної взаємодії з учнями педагогові важливо мати низку професійно-особистісних якостей. На основі психолого-педагогічної літератури можна виділити такі риси, що сприяють діалогізації освітнього процесу:

- створення емоційно комфортного середовища в класі та здатність до емпатії;
- гнучкість і толерантність до інших поглядів, навіть якщо вони протилежні;
- здатність проявляти перед групою свої справжні емоції та почуття;
- педагогічний оптимізм і глибока віра в саморозвиток та творчу самореалізацію учнів;

- врівноваженість і стійкість до фрустрацій, когнітивного дисонансу і невизначеності;
- впевненість у собі, прагнення до професійного розвитку і самовдосконалення;
- здатність до самопозитивного ставлення та педагогічної рефлексії;
- розвинена педагогічна інтуїція та творча уява;
- високий рівень інтелекту, комунікативних і творчих здібностей [17, с. 155].

Ці якості допомагають педагогові не лише ефективно взаємодіяти з учнями, але й сприяти їх особистісному зростанню та розвитку в освітньому середовищі.

Отже, забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії між учителем та учнем є важливим завданням педагогіки початкової освіти, яке ґрунтується на принципах співпраці, активної та доброзичливої взаємодії, що стимулює продуктивний розвиток в рамках діалогу «вчитель – учень». Основні принципи такої взаємодії у початковій школі включають визнання унікальності кожного учня, його статусу як суб'єкта власного життя, гуманне та підтримуюче ставлення до дитини, віру в її потенційні можливості, акцент на позитивних рисах особистості та сприяння творчому розкриттю природних схильностей кожного учня в освітньому процесі.

У межах Концепції Нової української школи спостерігається трансформація форми взаємодії в системі «вчитель – учень». На передній план виходить діалогічна взаємодія, яка є спілкуванням між особистостями з певною системою загальнолюдських потреб і цінностей, таких як потреба в підтримці, заохоченні, схваленні з боку оточуючих, самореалізації, прояві індивідуальності та відчутті своєї значущості [58, с. 16].

Основною ознакою розвитку особистості дитини молодшого шкільного віку є зміна її соціального статусу: вона стає учнем і починає освоювати нову для себе діяльність – навчання, яка стає провідною і спільною формою взаємодії в системі «вчитель-учень». В умовах початкової школи така взаємодія істотно впливає не лише на відношення дитини до навчання, а й на її ставлення до батьків

та однолітків [59]. На нашу думку, спілкування між учителем та учнями в діалогічній формі спрямоване не тільки на організацію та продуктивне виконання навчальних завдань, але й на гуманізацію взаємин між учасниками освітнього процесу (вчителями, учнями та батьками). Діалогічне спілкування забезпечує суб'єкт-суб'єктний принцип взаємодії між учителем і учнем. Ця форма взаємодії можлива за наявності у вчителя професійно-педагогічних і мовно-комунікативних компетентностей.

Взаємозв'язок педагогіки партнерства та принципу дитиноцентризму полягає в тому, що обидва підходи орієнтовані на визнання дитини як цінності, повагу до її особистісних особливостей і підтримку її розвитку як індивідуальності. Педагогіка партнерства ставить на перше місце взаємодію, засновану на довірі, повазі та рівноправності між учасниками освітнього процесу (учителем, учнем і батьками), створюючи таким чином умови для реалізації принципу дитиноцентризму.

Принцип дитиноцентризму зосереджує увагу на дитині як на головному суб'єкті навчання та виховання, вважаючи її потреби, здібності й інтереси ключовими орієнтирами в організації освітнього процесу. Педагогіка партнерства, у свою чергу, формує такі стосунки, де вчитель і учень стають рівноправними учасниками освітнього процесу, і це дозволяє учневі не лише сприймати знання, але й самостійно брати активну участь у процесі пізнання, розвивати власну ініціативу і відповідальність.

У поєднанні ці принципи сприяють створенню комфортного, емоційно сприятливого освітнього середовища, яке підтримує особистісний ріст дитини. Завдяки партнерському підходу вчитель не лише допомагає учневі здобувати знання, а й підтримує його в розвитку особистих інтересів, стимулює самостійність та бажання досягати цілей, що є важливими складовими дитиноцентризму [62, с. 40].

У педагогіці партнерства дитина виступає як добровільний і зацікавлений учасник освітнього процесу, рівноправний партнер, який поділяє відповідальність за досягнення результатів. Цей підхід акцентує на рівності в праві на повагу, довіру, доброзичливість та взаємну вимогливість.

Основною метою педагогіки партнерства, що ставить у центр уваги самобутність і унікальність дитини, є розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей і активне використання індивідуального досвіду кожної дитини. Вона передбачає також залучення батьків у підтримку самовизначення та самореалізації дитини, уникнення нав'язування заздалегідь визначених якостей, а також сприяння формуванню культури життєдіяльності в учнів.

Педагогіка партнерства передбачає перехід від педагогіки вимог до педагогіки стосунків, що змінює стиль взаємодії між учителем та учнями. Вчитель більше не забороняє, а спрямовує; не управляє, а співкерує; не примушує, а переконує; не командує, а організовує; не обмежує, а надає свободу вибору. У такому підході дитина має право на помилку, власну думку, вільний вибір, відчуває щире зацікавлення учителя в її успіхах та сміливо береться за нові завдання [39, с. 72].

Таким чином, педагогіка партнерства сприяє формуванню навичок ефективної взаємодії з оточенням, що є важливим для досягнення спільних цілей. Вона розвиває вміння співпрацювати, розуміти власні й чужі почуття, що створює основи для гармонійних і продуктивних стосунків.

Висновки до другого розділу

Підсумовано результати дослідження педагогічних умов, необхідних для ефективної реалізації принципу дитиноцентризму в освітньому процесі початкової школи.

Аналіз організації особистісно-орієнтованого навчання в початковій школі підтвердив, що для дитиноцентричного підходу важливим є створення умов, які враховують індивідуальні особливості кожної дитини, її потреби, інтереси й особистісний розвиток. У цьому контексті особистісно-орієнтоване навчання виступає як спосіб забезпечення оптимального розвитку учня, де педагог стає наставником, а не лише транслятором знань.

Розглянуто технології індивідуалізації та диференціації навчання, які є необхідними для досягнення максимальної відповідності освітнього процесу потребам і здібностям кожної дитини. Ці технології дозволяють організувати навчання з урахуванням рівня підготовки, темпу засвоєння матеріалу та інтересів учнів, що сприяє формуванню в учнів позитивної мотивації до навчання, розвитку їхнього потенціалу й індивідуальних можливостей.

Аналіз суб'єкт-суб'єктної взаємодії як умови дитиноцентризму показав, що успішність реалізації цього підходу значною мірою залежить від якості взаємодії між учителем та учнем. В умовах початкової школи діалогічний стиль взаємодії, який передбачає рівноправне партнерство між педагогом і дитиною, сприяє підвищенню зацікавленості учнів у навчанні, формуванню їхньої самостійності та відповідальності.

Отже, розділ підкреслює важливість комплексного підходу до реалізації дитиноцентризму в освітньому процесі початкової школи. Сформовані в цьому контексті педагогічні умови дозволяють створити середовище, де дитина є активним учасником навчального процесу, розвиваючи свої потенційні можливості у комфортній та сприятливій атмосфері, що є необхідною основою для подальшого становлення особистості.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі було розглянуто важливий аспект сучасної освітньої парадигми – реалізацію принципу дитиноцентризму в освітньому процесі початкової школи. Згідно з висновками проведеного дослідження, дитиноцентризм є не лише принципом, а й концептуальним підходом, що визначає основні напрямки організації освітньої діяльності, формування особистісного середовища для розвитку дитини та досягнення її потенціалу.

Відповідно поставлених завдань ми дійшли наступних висновків:

1. Проаналізувати генезу становлення та розвитку ідеї дитиноцентризму у науковій літературі.

Згідно з поставленим першим завданням дослідження, у першому розділі висвітлено теоретичні основи дитиноцентризму, включаючи історію та еволюцію цього підходу, його сутність та значення у світлі сучасних освітніх реформ, зокрема в умовах Нової української школи. Розгляд історичних аспектів дозволив простежити, як ідея дитиноцентризму відображалася в педагогічних традиціях різних епох і як поступово набувала статусу провідної освітньої парадигми.

Розгляд цього питання дозволив виявити, що дитиноцентризм має глибоке коріння в освітніх підходах та ідеях багатьох науковців різних епох. Зміни в розумінні місця і ролі дитини в освітньому процесі та суспільстві поступово призвели до трансформації педагогічних концепцій, де дитина стала центром уваги, а її потреби, здібності й інтереси – основою побудови навчального процесу.

Історичний аналіз показав, що від первісного розуміння дитини як «малого дорослого» педагогічна думка поступово перейшла до бачення її унікальності та індивідуальності. У різні періоди науковці – зокрема, Джон Локк, Жан-Жак Руссо, Я. Коменський та інші представники європейського Просвітництва – заклали основи гуманістичного підходу до виховання, який визнає дитину

суб'єктом навчання і виховання. Згодом, у педагогіці ХХ століття, ця ідея набула розвитку в таких напрямках, як педоцентризм та гуманістична педагогіка (К. Ушинський, В. Сухомлинський, Т. Лубенець, О. Захаренко) які надають пріоритет потребам та інтересам дитини. Сучасна парадигма дитиноцентризму представлена працями І. Беха, О. Квас, І. Кременя. Розуміння дитиноцентризму ХХІ століття спирається на цінності гуманізму і демократії, відображаючи необхідність створення умов для всебічного розвитку дитини. Дана концепція базується на ідеях психологічного та педагогічного впливу, який має відповідати віковим та індивідуальним особливостям учнів, сприяючи розвитку їхніх творчих здібностей, самостійності та відповідальності.

Отже, аналіз історії та розвитку дитиноцентризму у науковій літературі дозволив зрозуміти, як поступова зміна уявлень про дитину сформувала основу сучасного дитиноцентричного підходу, який став принципом сучасної освіти та є фундаментом для побудови особистісно орієнтованого навчання в Новій українській школі.

2. Розкрити сутність, значення та основні засади принципу дитиноцентризму в умовах Нової української школи.

Вивчення сутності цього принципу в контексті Нової української школи показало, що дитиноцентризм має на меті ставити дитину, її унікальність та інтереси в центр освітнього процесу, що забезпечує розвиток особистості в умовах новітньої освітньої системи України.

Проведений аналіз засвідчив, що дитиноцентризм є одним із ключових принципів Нової української школи і спрямований на створення умов для всебічного розвитку особистості, максимально орієнтуючись на потреби, інтереси й можливості кожної дитини.

Розкрито, що дитиноцентризм у Новій українській школі передбачає зміну традиційних підходів до навчання. У новій системі освіти дитина стає центральною фігурою навчально-виховного процесу, а її інтереси, здібності та

індивідуальний темп розвитку є основними орієнтирами для вчителя. Такий підхід покликаний розвивати активність, самостійність і творчість дитини, дозволяючи їй бути рівноправним учасником освітнього процесу, сприяючи формуванню у неї відповідальності та інтересу до навчання.

3. Описати психолого-педагогічні засади дитиноцентризму у вихованні дітей молодшого шкільного віку.

Аналіз психолого-педагогічних засад показав, що дитиноцентризм у вихованні молодших школярів ґрунтується на розумінні особливостей їхнього психічного розвитку та специфіки потреб у соціально-емоційному і навчальному аспектах.

Одним з основних аспектів дитиноцентричного підходу є увага до індивідуальних темпів розвитку, пізнавальних інтересів і психічної зрілості учнів, що потребує адаптації навчальних методів і стилю спілкування. Визначено, що дитиноцентричне виховання має забезпечувати сприятливе освітнє середовище, яке враховує як вікові, так і індивідуальні особливості дітей, що допомагає розвивати природні здібності та соціальні компетентності. Акцент зроблено на важливості створення умов для вільного вираження дітьми своїх думок і емоцій, що сприяє їхній психологічній комфортності й впевненості.

Психолого-педагогічні засади дитиноцентризму передбачають також виховання на основі довіри, підтримки й емоційного зв'язку між учителем і дитиною. Такий підхід дозволяє педагогу краще зрозуміти внутрішній світ учня, реагувати на його потреби, виявляти і підтримувати його сильні сторони та потенціал. Це є важливим для розвитку самостійності, ініціативності й відповідальності дітей, які стають здатними не лише засвоювати знання, але й вчитися співпрацювати з оточуючими та проявляти емпатію.

Підкреслено, що дитиноцентризм у вихованні молодших школярів має на меті створення таких умов, які б сприяли повному розкриттю їхнього особистісного та інтелектуального потенціалу, забезпечували соціально-

емоційну підтримку і допомагали виховувати ціннісні орієнтири. Це сприяє формуванню гармонійно розвиненої особистості, яка здатна критично мислити, відповідально ставитися до навчання й інших видів діяльності, а також успішно адаптуватися до соціуму.

4. Обґрунтувати педагогічні умови реалізації принципу дитиноцентризму в освітньому процесі початкової школи.

Зосереджено увагу на конкретних педагогічних умовах реалізації дитиноцентризму в початковій школі, зокрема:

1. *Організація особистісно-орієнтованого навчання*, яке є однією з найважливіших умов дитиноцентричного підходу. Воно спрямоване на забезпечення індивідуального підходу до кожного учня, враховуючи його інтереси, здібності та можливості. В межах особистісно-орієнтованого навчання вчитель стає наставником, який допомагає учню на шляху до особистісного розвитку та самоствердження.
2. *Використання технологій індивідуалізації та диференціації навчання* сприяє адаптації навчального процесу до потреб та особливостей кожного учня. Це забезпечує найбільш сприятливі умови для формування мотивації до навчання та розвитку потенціалу дитини. Диференціація дозволяє проводити навчання з урахуванням рівня підготовки учнів, їх темпу засвоєння матеріалу та інтересів, сприяючи максимальному розвитку їхніх здібностей.
3. *Забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії* між учителем та учнем, що є важливим аспектом дитиноцентричного підходу. Така взаємодія передбачає партнерські стосунки між учасниками освітнього процесу, де учень не є об'єктом навчання, а активним учасником, відповідальним за результати своєї діяльності. Діалогічне спілкування, співпраця, підтримка з боку вчителя створюють комфортне освітнє середовище, де кожен учень може відчувати власну цінність, унікальність та впевненість у своїх можливостях.

Таким чином дитиноцентризм є фундаментом для побудови сучасного освітнього процесу, який спрямований на формування гармонійної особистості, здатної до критичного мислення, самоосвіти та самореалізації. Реалізація принципу дитиноцентризму вимагає від педагогів професійної компетентності, глибокого знання психологічних особливостей учнів, здатності до індивідуального підходу і формування партнерських стосунків. Усе це є запорукою того, що школа стане місцем, де кожна дитина зможе максимально розкрити свої здібності, самореалізуватися та підготуватися до активної участі у житті суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т.Ф. Реалізація принципу дитиноцентризму в інноваційній технології тьюторського супроводу молодших школярів у недержавному закладі освіти. 2021. С.11-14.
2. Баліка Л. Творче використання ідей дитиноцентризму Януша Корчака в сучасній системі освіти України. Інноватика у вихованні. 2019. С.90-100.
3. Баранцевич К. Дитиноцентризм у Новій українській школі // Сучасний стан та тенденції розвитку початкової освіти в Україні : матеріали VIII науково-практичної інтернет-конференції здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти другого року навчання факультету початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди (11 травня 2024 р., м. Харків). 2024. 51 с.
4. Барабаш О. Педагогіка партнерства – сучасний тип взаємодії між учасниками освітнього процесу. Учитель початкової школи. 2018. № 8. С. 3-7.
5. Брижак Н. Ю., Трифанова Д. А. Залучення батьків до освітнього процесу в умовах реалізації концепції Нової української школи. Наука майбутнього: збірник наукових праць студентів, аспірантів та молодих вчених. Гол. ред. В. В. Гоблик. Мукачево, 2021. Випуск 1 (7). С. 135-141.
6. Бех І. Д. Виховання особистості: навчальний посібник. 7-е вид., перероб. і доп. Київ: Либідь, 2018. 848 с.
7. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. І. Д. Бех. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с.
8. Бех І. Особистісно-орієнтований підхід у вихованні / Професійна освіта: педагогіка і психологія: Українсько-польський щорічник. Ченстохова К. 2000. С. 331-350.
9. Бех І. Д. Сучасна освіта на шляху досконалості. *Рідна школа*, 2021, 1.1072: С. 32-37.
10. Бондар В. І. Дидактика. К., Либідь, 2005. 264 с

11. Богуш А. М. Дитиноцентризм Василя Сухомлинського в педагогічному вимірі століття. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О Сухомлинського. Педагогічні науки, 2018. 3 (1): С.17-21.
12. Бринь Л. Людиноцентризм як домінуючий принцип сучасної неформальної освіти дорослих (на прикладі громадських віросповідних організацій України). Перспективи та інновації науки. 2022. 2 (7). С.48-59.
13. Ващенко Г. Реалізація принципу дитиноцентризму в умовах нової української школи. Нова українська школа: траєкторія поступу: зб. тез доповідей. 2021. 161с.
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови /Уклад.і голов. ред. В.Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736с.
15. Вишневський О. І. Дитиноцентризм і системно-ціннісний підхід до змісту виховання. Рідна школа. 2002. № 5. С. 37-40.
16. Волошина В. Народний педагог Т. Г. Лубенець. Шлях освіти. 2003. № 3. С.52-54.
17. Волошанська І. В. Суб'єкт-суб'єктні стосунки у процесі виховання як необхідна умова його демократизації. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2007. 45: 154-157.
18. Державний стандарт початкової освіти: затв. Постановою Каб. Міністрів України, від 21 лютого. 2018 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/prozatverdzhennyaderzhavnogo-standartupochatkovoyi-osviti> (дата звернення: 20.02.2021 р.).
19. Дічек Н. П. Дитиноцентрованість як практична філософія освіти в Україні: психолого-педагогічний контекст (перші десятиліття доби незалежності). Педагогічний альманах. 2018. 40. С.236-243.
20. Захаренко С. Дитиноцентризм – провідна лінія в педагогічній спадщині ОА Захаренка. Директор школи, ліцею, гімназії. 2013. С.63-66.

21. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; головний редактор В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
22. Загальна психологія: Підручник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. К.: Каравела, 2009. 464 с.
23. Іваненко І. В. Дитиноцентроване освітнє середовище як тренд сучасної освіти. Схвалено і рекомендовано до друку вченою радою Державного закладу вищої освіти «Університету менеджменту освіти» (протокол № 10 від 26 жовтня 2022 року). 2022.165с.
24. Каліна К. Дитинство: сутність, концепції, проблеми. Психологопедагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань: ПП Жовтий О. О., 2012. Вип. 40. С. 103-109.
25. Квас О. Дитиноцентризм крізь призму сучасної педагогічної науки. Імідж сучасного педагога. Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. 2009. № 10. С. 27-30.
26. Квас О. Дитиноцентризм у науках про виховання: історичний аспект: монографія. Дрогобич: Ред.-вид. відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2011. 300 с.
27. Коберник Г. І. Індивідуалізація й диференціація навчання в початкових класах: теорія та методика: монографія. Київ: Наук. Світ. 2002. 231с.
28. Коберник Г.І. Дитиноцентризм – одна із компонент формули нової української школи: <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/88-rpldoldol/128-ditinotsentrizm-odna-iz-komponent-formuli-novoji-ukrajinskoji-shkoli>
29. Козак Л. В. Особистісно орієнтоване навчання: ретроспективний аналіз. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, 2003, 2: С. 113-117.

30. Коляда М. Технології соціально-педагогічної роботи: навч. посібник /Коляда М. Умань: ФОП Жовтий О. О. 2015. С. 34.
31. Конвенція ООН про права дитини (учинено 20.11.1989, ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91): режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
32. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. Режим Доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainskashkola-compressed.pdf>
33. Корчак Я. Дитиноцентризм як особистісно-орієнтована модель навчання та виховання. Нова українська школа: траєкторія поступу: зб. тез доповідей. 2021. 88с.
34. Коваль О. Є. Тематичний словник-довідник з психології та педагогіки. Тернопіль: ТНЕУ. 2013. 138 с.
35. Клименко В. В. Психологія творчості: навч. посіб. Київ : Науковолітературний центр. 2006. 460 с.
36. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ: Педагогічна думка. 2008. 424 с.
37. Кремень В. Г. Про «Дитиноцентризм», або Чому освіта України потребує структурних змін. Щоденна всеукраїнська газета «День». № 210 (3130). 19 листопада. 2009. С. 1-6.
38. Костюк Г.С. Навчання і психічний розвиток учнів // Психологічна наука, вчитель, учень/ за ред. В.І. Войтка. Київ, 1979. С. 19-32.
39. Коханова О. П. Психологія партнерської взаємодії в освіті : навч.-метод. пос. Київ : Вид-во ПП Щербатих О., 2008. 128 с.
40. Кравчинська Т. С. Реалізація принципів педагогіки партнерства в умовах упровадження Нової української школи: принцип соціального партнерства. Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференції «Розвиток

професійної компетентності керівників шкіл у системі післядипломної педагогічної освіти в умовах упровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти». Харківська академія неперервної освіти. Харків, Україна. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/711502/>

41. Левківський М.В. Історія педагогіки: навч.-метод. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 190 с.
42. Лугова М. С. Філософія дитиноцентризму: від І. Канта до В. Кременя. Дослідження з історії і філософії науки і техніки, 2023. 32.1. С.99-107.
43. Мойсеєнко Р. М. Ідея дитиноцентризму у сучасній школі. Нова українська школа: траєкторія поступу: зб. Тез доповідей. 2021. 97с.
44. Набок М. В. Дитиноцентризм – стрижневий вектор розвитку загальної середньої освіти України початку 21-го століття. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2017. 3. С.159-172.
45. Назарова Г. Л. Дитиноцентризм як основа освітнього процесу в новій українській школі. Нова українська школа: траєкторія поступу: зб. тез доповідей. 2021. 104. С.45-49.
46. Настенко Н. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до реалізації принципу дитиноцентризму засобами технології майндмепінгу. 2022. С.32-41.
47. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja. Navchально-методичний посібник / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ, Літера ЛТД. 2018. 160 с.
48. Ніколенко Л. Педагогіка партнерства як умова реалізації завдань розвитку особистості дитини у контексті Нової української школи. 2018. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/710749/1/%D0%9D/> 6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. Б. в., 2016. 34 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-krainskashkola-compressed.pdf>

49. Омелянєнко В.Л., Кузьмінський А.І. Педагогіка: Підручник. К.: Знання-Прес, 2003. 418 с.
50. Онищенко І. В. Упровадження ідей дитиноцентризму в освітній процес Нової української початкової школи. Актуальні проблеми фахової підготовки сучасного педагога: матеріали. 2020. 365с.
51. Онищенко І. В. Основні ідеї дитиноцентризму як провідного принципу Нової української початкової школи. Формування ключових і предметних компетентностей засобами сучасних освітніх технологій: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Кривий Ріг. 2019. С. 282-287.
52. Огарь Ю. В. Особистісно орієнтоване навчання як засіб саморозвитку учня в умовах нової української школи. Вип. 67. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2019. С. 187-192.
53. Пантюк Т., Рєвть А. Дитиноцентризм виховання у творчості письменників Закарпаття (20-30-х рр. хх ст.). Інноватика у вихованні, 2024. 2.19. С.28-36.
54. Прокопенко І. Дитиноцентризм у педагогічній творчості академіка В.Г. Кременя. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2012. 40. С.320-323.
55. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник. К.: Грамота, 2012, 504: 193 с.
56. Савченко О. Я. Якість початкової освіти: сутність і чинники впливу. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені ВО Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*, 2011, 1, Вип. 33: С.1-15.
57. Серокурова І. І. Принцип дитиноцентризму (виховання на цінностях). URL: <https://vseosvita.ua/library/princip-ditinocentrizmu-vihovanna-na-cinnostah108088.html>. (дата звернення: 16.02.2021).
58. Сидоренко В. Концепти Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. Методист. 2018. № 5. С. 4-17.

59. Сидоренко В.В. Нова українська школа: концептуальні орієнтири / матеріали методологічного семінару з онлайн-трансляцією «Освітньо філософські засади Нової української школи», 18 жовтня 2017 року. Київ. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/708457/>
60. Стахів Л., Волошин С.В. Суб'єкт-суб'єктні стосунки вчителя та учня початкової школи – шлях до особистісно зорієнтованого навчання і виховання. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді, 2017. 21 (2). С.278-290.
61. Сухомлинський В.О.Я розповім вам казку...Філософія для дітей: уклад. Сухомлинська О.В. Х.: ВД «ШКОЛА», 2018. 576с.
62. Тарасевич О. В. Особливості реалізації принципу дитиноцентризму в освітньому процесі початкової школи в умовах освітніх змін. Ministry of education and science of ukraine mp drahomanov national university of pedagogy, 2019. 48 (4 s 655). 100с.
63. Толмачова І. М. Ознайомлення майбутніх учителів початкової школи з принципом дитиноцентризму в процесі вивчення освітнього компоненту «Загальна педагогіка». Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 79. (том2) 2021.
64. Український педагогічний словник / за ред. С. У. Гончаренка. Київ: Либідь, 2017. 376 с.
65. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: у 2-х т. Т. 1 Теоретичні проблеми педагогіки. Київ, 1983. 489 с.
66. Хоменко А. Суб'єкт-суб'єктивні відносини як основа реалізації сучасної парадигми вищої освіти в Україні. *Педагогічні науки*, 2015. 64. С.66-74.
67. Черній Алла. Реалізація принципу дитиноцентризму в особистісно орієнтованій моделі освіти. Редакційна колегія. 2021. 244с.

68. Шека О. А. Основні принципи реалізації дитиноцентризму в умовах нової української школи. Нова українська школа: траєкторія поступу: зб. Тез доповідей. 2021. 151с
69. Шелестова Л. В. Індивідуалізація навчання як пріоритетний напрямок модернізації сучасної освіти. In: *The XIX International Scientific and Practical Conference «Modern problems in science*. 2022. С. 585-588.
70. Якименко С.І. Дитиноцентризм як своєрідний світогляд щодо виховання дитини. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету Україна. 2015. 10. С.77-81.
71. Якиманська І. С. Особистісно-орієнтована система навчання. 1999, 225 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Дитиноцентризм у схемах

**ДИТИНОЦЕНТРИЗМ:
ПОГЛЯД НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ****ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНА МОДЕЛЬ ОСВІТИ**

Орієнтація на
потреби учня
в навчальному
процесі

Психологічний
комфорт
школярів

Розкриття
потенціалу
кожної дитини

Шляхи впровадження особистісно орієнтованого навчання та виховання

Принципи особистісно- орієнтованого навчання

гуманізація як ствердження та усвідомлення унікальності, самоцінності кожної дитини

суб'єктність навчання, який вимагає врахування самобутності, самоцінності суб'єктного досвіду

розвивальний характер навчання, спрямований на розвиток, саморозвиток особистості;

діалогічна взаємодія в процесі навчання, співробітництво і співтворчість вчителя та учня

індивідуалізація

диференціація

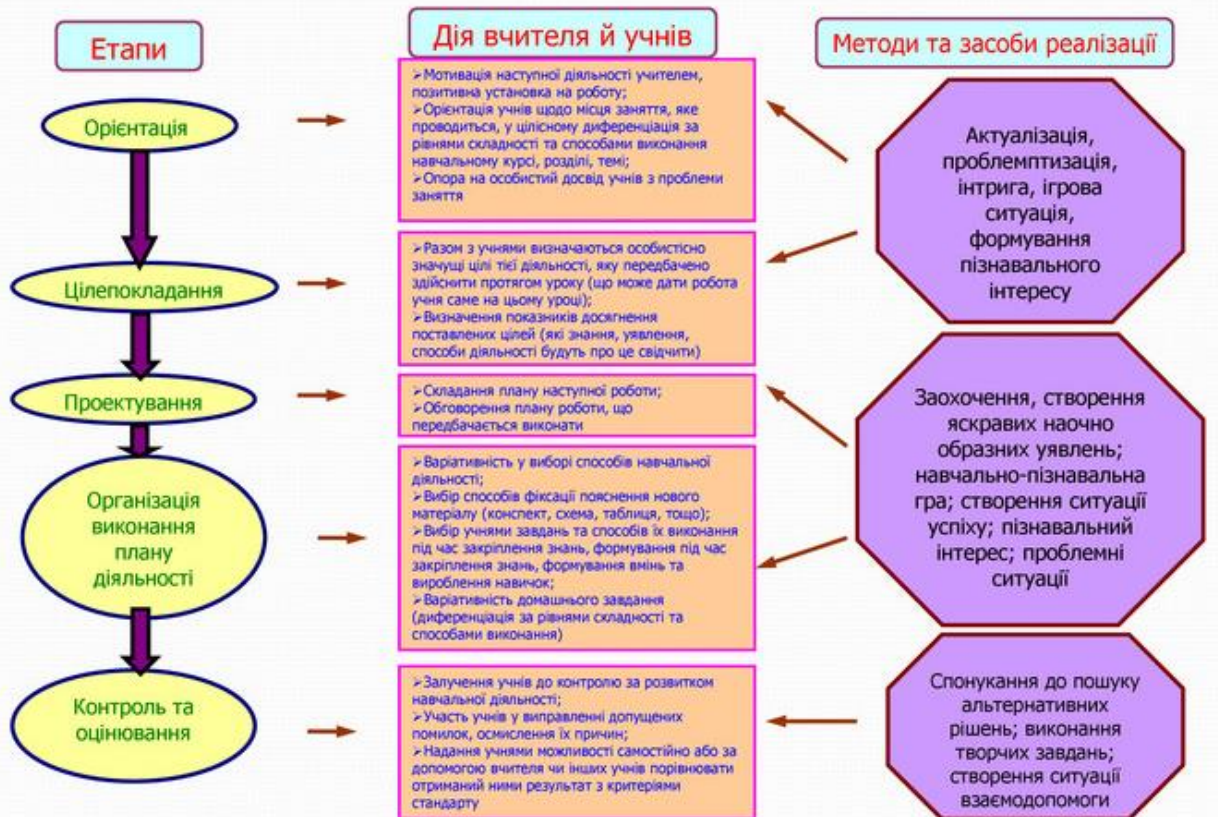
варіативність, що передбачає побудову навчально-виховного процесу в площинах широкої різноманітності змісту та форм навчального процесу

інтегративність знань як шляху до формування цілісної картини світу

оптимізації навчально-виховного процесу, що передбачає вибір форм, методів, прийомів навчальної діяльності учня, що ґрунтується на врахуванні природних нахилів та здібностей дитини

Технологія особистісно орієнтованого уроку

Концепція дитиноцентризму Януша Корчака

Концепція дитиноцентризму Януша Корчака ґрунтується на глибокій повазі до дитини, її індивідуальності та права на особисту гідність. Він вважав, що діти – це не лише об'єкти виховання, але й повноцінні суб'єкти з власними почуттями, думками, потребами та правами. Його педагогічні погляди формувалися на основі глибокого переконання в тому, що дитина має право бути самостійною, відповідальною та захищеною.

Основні ідеї дитиноцентризму в педагогіці Корчака включають наступне:

1. Право на повагу: Корчак був переконаний, що кожна дитина має право на повагу до своєї особистості. Він наголошував, що діти заслуговують на таку саму гідність і повагу, як і дорослі, і закликав дорослих визнати унікальність дитячої особистості.

2. Право на власну думку: Корчак вірив, що діти повинні мати можливість висловлювати свої думки та ідеї, незалежно від їхнього віку. Він підкреслював важливість врахування дитячих поглядів та думок у процесі виховання, навчання та прийняття рішень.

3. Право на самовизначення: Концепція дитиноцентризму передбачає, що діти мають право на свободу вибору, що дозволяє їм розвивати свою особистість і здійснювати самостійні дії. Корчак виступав за надання дітям можливості обирати, що допомагає їм зрозуміти свої сильні сторони та обмеження.

4. Право на помилку: Корчак вважав, що помилки – це природна частина розвитку особистості. Він закликав педагогів і батьків дозволяти дітям помилятися і вчитися на власних помилках, що є невід'ємною частиною процесу зростання.

5. Співпраця з дитиною: Корчак пропонував ідею педагогіки партнерства, де вихователь є супутником дитини в процесі її пізнання світу та власного «я».

Він прагнув побудувати взаємини між педагогом і дитиною на основі співпраці та діалогу.

6. Повага до індивідуального темпу розвитку: Корчак був переконаний, що кожна дитина розвивається у власному ритмі, і цей природний темп розвитку має бути врахований. Він наголошував на важливості не примушувати дитину до того, до чого вона ще не готова.

Концепція дитиноцентризму Януша Корчака є основоположною для сучасної гуманістичної педагогіки і значно вплинула на розвиток підходів до виховання та навчання в усьому світі. Його ідеї залишаються актуальними й сьогодні, оскільки вимагають від дорослих усвідомленого та уважного ставлення до потреб і особливостей кожної дитини.

Концепція дитиноцентризму Василя Сухомлинського

Василь Сухомлинський, видатний український педагог і мислитель, розробив концепцію дитиноцентризму, яка стала основою його педагогічної системи. Ця концепція передбачає визнання дитини як унікальної особистості з власними потребами, інтересами та потенціалом, що потребує індивідуального підходу в навчанні та вихованні.

Основні положення дитиноцентризму за Сухомлинським включають:

1. **Гуманізм та повага до особистості дитини:** педагог повинен глибоко розуміти індивідуальні особливості кожної дитини, її інтереси та здібності, створюючи умови для їхнього розвитку.

2. **Розвиток індивідуальних та особистісних сенсів:** навчання має бути спрямоване на розкриття внутрішнього потенціалу дитини, стимулюючи її до самопізнання та самореалізації.

3. **Створення ситуації успіху:** важливо забезпечити такі умови, за яких кожна дитина відчуватиме радість від досягнень, що сприятиме підвищенню її самооцінки та мотивації до навчання.

4. **Партнерство суб'єктів освітнього процесу:** взаємодія між учителем, учнем та батьками повинна базуватися на довірі, взаємоповазі та співпраці, що забезпечує гармонійний розвиток особистості дитини.

Сухомлинський підкреслював, що школа має бути місцем радості для дитини, де вона відчуває себе щасливою та захищеною. Він вважав, що навчання повинно бути тісно пов'язане з життям, а знання – мати практичне застосування. Педагог наголошував на важливості виховання моральних цінностей, любові до праці та природи, розвитку творчих здібностей та критичного мислення.

Концепція дитиноцентризму Сухомлинського залишається актуальною і сьогодні, впливаючи на сучасні підходи в освіті, зокрема в контексті Нової української школи, яка орієнтується на особистісно-орієнтоване навчання та виховання.

Концепція дитиноцентризму Константина Ушинського

Концепція дитиноцентризму Константина Ушинського є важливим внеском у розвиток педагогіки, зокрема в розуміння ролі дитини як центральної фігури освітнього процесу. Ушинський, як один із основоположників російської педагогіки, запропонував принципи, що стали основою для гуманістичного підходу до виховання.

Основні положення дитиноцентризму Ушинського:

1. Принцип природовідповідності: Ушинський вважав, що освітній процес повинен враховувати природні схильності дитини, її психофізіологічні особливості. Він наголошував, що виховання повинно гармоніювати з природними етапами розвитку дитини, а не суперечити їм.

2. Вивчення особистості дитини: Ушинський підкреслював важливість глибокого розуміння вчителем індивідуальних особливостей кожної дитини, її інтересів, здібностей і потреб. Це дозволяє педагогу застосовувати індивідуальний підхід, що сприяє більш ефективному розвитку.

3. Гуманізм у навчанні: Ушинський був переконаний, що повага до дитини та довіра до її можливостей є важливими елементами виховання. Дитину слід сприймати як рівноправного партнера в освітньому процесі, створюючи умови для саморозвитку.

4. Практичність знань: Він наголошував, що навчання повинно бути тісно пов'язаним із життям, а знання мають мати практичну цінність. Ушинський вважав, що важливо не лише передавати дітям знання, а й навчати їх застосовувати на практиці.

5. Розвиток моральних якостей: Ушинський був переконаний, що школа повинна виховувати в дитині моральні якості, такі як працелюбність, доброта, чесність і відповідальність. Метою виховання, за його словами, є формування цілісної та гармонійно розвиненої особистості.

6. Роль рідної мови в освіті: Особливу увагу Ушинський приділяв навчанню дітей рідною мовою, вважаючи її важливим інструментом у формуванні національної самосвідомості й моральних цінностей. Він вважав, що навчання рідною мовою є засобом розуміння світу і пізнання власної ідентичності.

Концепція дитиноцентризму Ушинського стала однією з основ гуманістичної педагогіки, заклавши базу для індивідуалізованого підходу, який орієнтується на потреби та особистісні характеристики дитини.